

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ОПП «Публічне управління та адміністрування»

Допускається до захисту
Завідувач кафедри публічного управління,
адміністрування та міжнародної економіки
назва кафедри
професор Сокольська Т.В.
підпис, вчене звання, прізвище, ініціали
« 25 » листопада 2025 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Виконав: Боковецький Максим Володимирович *підпис*
прізвище, ім'я, по батькові
Керівник: доцент Панасюк Вікторія Іллівна *підпис*
вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові
Рецензент: доцент Гаврик Олеся Юріївна *підпис*
вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові

Я, Боковецький Максим Володимирович, засвідчую, що кваліфікаційну роботу магістра виконано з дотриманням принципів академічної доброчесності.

Біла Церква – 2025

РЕФЕРАТ

Боковецький Максим Володимирович: Інституційне забезпечення публічної політики захисту прав дітей в умовах воєнного стану

Досліджено особливості інституційного забезпечення публічної політики захисту прав дітей в умовах воєнного стану з урахуванням практики впровадження міжнародних підходів до розв'язання цієї проблеми та врахування досвіду діяльності Служби у справах дітей Білоцерківської міської ради.

Використано методи систематизації та узагальнення – при виявленні наявних наукових публікацій та розробок теоретичних основ дослідження інституційного забезпечення публічної політики захисту прав дітей; структурно-функціональний – при визначенні основних складових інституційних засад публічної політики захисту прав дітей, обставин їх утворення та особливостей функціонування; порівняльного аналізу – при узагальненні кращих міжнародних практик захисту прав дітей та визначенні доречності їх використання в українських реаліях.

Виявлено методологічні основи дослідження напрямів публічної політики захисту дітей; з'ясовано сутність та складові механізму інституційного забезпечення публічної політики захисту дітей в умовах воєнного стану; виявлено практику формування інституційного забезпечення публічної політики захисту прав дітей в Україні; проведено аналіз діяльності публічних інституцій захисту прав дітей в умовах воєнного стану; оцінено діяльність Служби у справах дітей Білоцерківської міської ради у сфері публічної політики захисту прав дітей; з'ясовано напрями удосконалення інструментів публічної політики захисту прав дітей в умовах збройних конфліктів: міжнародна та вітчизняна практика; подано пропозиції щодо удосконалення інституційного забезпечення публічної політики захисту прав дітей-біженців.

Зроблено висновок, що на сьогодні Україна володіє необхідними інструментами, інституціями й технологіями, а також правовими складовими механізму інституційного забезпечення публічної політики захисту прав дитини щоб забезпечити не лише виживання, а й повноцінний розвиток кожної дитини— питання залишається у стабільному ресурсному наповненні й невинному контролі за виконанням ухвалених стратегій.

Практична значущість результатів дослідження полягає у створенні практичних рекомендацій щодо вдосконалення процесу інституційного забезпечення публічної політики захисту прав дітей з урахуванням міжнародного досвіду вирішення цієї проблеми в умовах воєнного стану в Україні.

Кваліфікаційна робота магістра містить 73 сторінки, 8 рисунків, список використаних джерел із 67 найменувань.

Ключові слова: захист прав дитини, інституційне забезпечення, воєнний стан, інструменти публічної політики.

ANNOTATION

Bokovetskyi Maksym Volodymyrovych: Institutional support of public policy for the protection of children's rights under martial law

It has been investigated of the peculiarities of the institutional support of the public policy of protecting children's rights under martial law, taking into account the practice of implementing international approaches to solving this problem and taking into account the experience of the Children's Service of the Bila Tserkva City Council.

It has been used the method of systematization and generalization - when identifying existing scientific publications and developing theoretical foundations for the study of the institutional support of the public policy of protecting children's rights; structural-functional - when determining the main components of the institutional principles of the public policy of protecting children's rights, the circumstances of their formation and the features of functioning; comparative analysis - when generalizing the best international practices of protecting children's rights and determining the relevance of their use in Ukrainian realities.

It was revealed the methodological foundations of the study of the directions of public policy of protecting children's rights; the essence and components of the mechanism of institutional support of the public policy of protecting children's rights under martial law were clarified; the practice of forming institutional support of the public policy of protecting children's rights in Ukraine was identified; an analysis of the activities of public institutions for protecting children's rights under martial law was conducted; the activities of the Children's Service of the Bila Tserkva City Council in the field of public policy for the protection of children's rights were assessed; directions for improving the instruments of public policy for the protection of children's rights in conditions of armed conflicts were identified: international and domestic practice; proposals were made to improve the institutional support of the public policy for the protection of refugee children's rights.

It has been concluded that today Ukraine has the necessary tools, institutions and technologies, as well as the legal components of the mechanism for institutional support of the public policy for the protection of children's rights to ensure not only survival, but also the full development of each child—the question remains in stable resource replenishment and continuous control over the implementation of the adopted strategies.

The results can be used for the research lies in creating practical recommendations for improving the process of institutional support of the public policy for the protection of children's rights, taking into account international experience in solving this problem in conditions of martial law in Ukraine.

The master's thesis contains 73 pages, 8 drawings, a list of used sources from 67 names.

Keywords: protection of children's rights, institutional support, martial law, public policy instruments.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	9
1.1. Методологічні основи дослідження напрямів публічної політики захисту дітей	9
1.2. Сутність та складові механізму інституційного забезпечення публічної політики захисту дітей в умовах воєнного стану	11
Висновки до розділу 1.....	17
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	18
2.1. Практика формування інституційного забезпечення публічної політики захисту прав дітей в Україні	18
2.2. Аналіз публічних інституцій захисту прав дітей в умовах воєнного стану	27
2.3. Оцінка діяльності Служби у справах дітей Білоцерківської міської ради у сфері публічної політики захисту прав дітей	37
Висновки до розділу 2.....	44
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	45
3.1. Напрями удосконалення інструментів публічної політики захисту прав дітей в умовах збройних конфліктів: міжнародна та вітчизняна практика	45
3.2. Удосконалення інституційного забезпечення публічної політики захисту прав дітей-біженців	53
Висновки до розділу 3	61
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	66
ДОДАТКИ.....	73

ВСТУП

Актуальність теми. Нині особливу увагу привертає питання захисту цивільного населення, яке страждає від бойових дій в першу чергу, та зокрема дітей, як найуразливішої верстви населення. Разом із загальними правами, притаманними кожній особі від народження, існують й особливі права, що належать дітям та потребують особливого захисту не лише в мирний час, але й в надзвичайних умовах, а саме в режимі воєнного стану. В умовах збройних конфліктів діти та їх права захищаються нормами міжнародного гуманітарного та національного права, реалізуючи задання через публічні інституції, проте на практиці це не завжди так. Отже, враховуючи те, що наша держава знаходиться в умовах війни, питання інституційного забезпечення публічної політики захисту прав дітей в умовах воєнного стану є не лише актуальним, але і набуває все більшого значення та потребує дослідження. Проблеми формування й реалізації політики захисту прав дітей, в тому числі і в умовах збройних конфліктів, досліджували безліч науковців, проте особливої актуальності додали сучасні збройні дії на території України.

Питання, розглянуте в дослідженні, вивчали І. Борисюк, В. Бульба, О. Головка, А. Дакал, В. Джуган, Т. Кондратюк, О. Машкіна, Ю. Павленко, В. Чернобук та інші вчені. Але не було виявлено комплексного підходу до інституційного забезпечення публічної політики захисту прав дітей у період війни. Сучасна ситуація в Україні дозволяє охарактеризувати та зробити висновки щодо складових елементів зазначеного механізму та проблем, що перешкоджають його функціонуванню.

Метою магістерської роботи є дослідження особливостей інституційного забезпечення публічної політики захисту прав дітей в умовах воєнного стану з урахуванням практики впровадження міжнародних підходів до розв'язання цієї проблеми та врахування досвіду діяльності Служби у справах дітей Білоцерківської міської ради.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**: виявити методологічні основи дослідження напрямів публічної політики захисту

дітей; з'ясувати сутність та складові механізму інституційного забезпечення публічної політики захисту дітей в умовах воєнного стану; виявити практику формування інституційного забезпечення публічної політики захисту прав дітей в Україні; провести аналіз діяльності публічних інституцій захисту прав дітей в умовах воєнного стану; оцінити діяльність Служби у справах дітей Білоцерківської міської ради у сфері публічної політики захисту прав дітей; з'ясувати напрями удосконалення інструментів публічної політики захисту прав дітей в умовах збройних конфліктів: міжнародна та вітчизняна практика; дати пропозиції щодо удосконалення інституційного забезпечення публічної політики захисту прав дітей-біженців.

Об'єктом дослідження є процес інституційного забезпечення публічної політики захисту прав дітей в умовах воєнного стану з урахуванням міжнародної практики.

Предметом дослідження є теоретичні основи інституційного забезпечення публічної політики захисту прав дітей та практичні напрацювання щодо вирішення цієї проблеми в умовах воєнного стану з урахуванням вітчизняного та міжнародного досвіду.

Методами дослідження є: систематизації та узагальнення – при виявленні наявних наукових публікацій та розробок теоретичних основ дослідження інституційного забезпечення публічної політики захисту прав дітей; структурно-функціональний – при визначенні основних складових інституційних засад публічної політики захисту прав дітей, обставин їх утворення та особливостей функціонування; порівняльного аналізу – при узагальненні кращих міжнародних практик захисту прав дітей та визначені доречності їх використання в українських реаліях.

Практична значущість результатів дослідження полягає у створенні практичних рекомендацій щодо вдосконалення процесу інституційного забезпечення публічної політики захисту прав дітей з урахуванням міжнародного досвіду вирішення цієї проблеми в умовах воєнного стану в Україні.

Апробація. Апробація результатів наукового дослідження здійснювалася у рамках участі в роботі:

1. Міжнародної науково-практичної конференції магістрантів «Інноваційні пріоритети у розвитку економіки та менеджменту», БНАУ, 29 жовтня 2025 року, м. Б. Церква.

2. Міжнародної науково-практичної «Аграрна освіта та наука: досягнення, роль, фактори росту», БНАУ, 2 жовтня 2025 року, м. Б. Церква.

3. Міжнародної науково-практичної конференції магістрантів «Інноваційні пріоритети у розвитку економіки та менеджменту», БНАУ, 30 жовтня 2024 року, м. Б. Церква.

Результати досліджень опубліковані у збірниках матеріалів конференції.

Структура кваліфікаційної роботи магістра. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг становить 73 сторінки без додатків. Список використаних джерел налічує 67 найменувань. Робота ілюстрована 8 рисунками.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

1.1. Методологічні основи дослідження напрямів публічної політики захисту дітей

Забезпечення прав дітей, як майбутнього України, попри всі виклики та загрози, є основою сучасної державної політики України. Нині існує ряд проблемних аспектів, які потребують інституційного та законодавчого врегулювання, зокрема: наявність великої кількості органів та інституцій, що призводить до дублювання функцій та компетенцій; недостатня координація дій між державними та громадськими організаціями; недостатнє залучення організацій громадянського суспільства до процесу прийняття рішень; проблеми кадрового забезпечення тощо. Серед завдань, спрямованих на розв'язання зазначених проблемних аспектів, виділимо удосконалення державної політики у сфері захисту прав дітей в умовах війни, зокрема щодо: забезпечення системного моніторингу законодавства; удосконалення механізмів моніторингу діяльності та звітності уповноважених посадових осіб; підвищення обізнаності дітей та батьків; посилення співпраці з міжнародними та вітчизняними громадськими організаціями; розвитку мережі кризових центрів та служб підтримки з надання психологічної допомоги, соціальних послуг та правового захисту дітям

Захист прав дітей закріпився як міждисциплінарний об'єкт української науки, що поєднує правничі, соціальні, педагогічні та технологічні підходи. Війна радикально підвищила актуальність теми, змусивши дослідників переосмислити методи збору даних і етичні стандарти. Водночас саме криза відкрила нові можливості для міжнародних партнерств і технологічних інновацій у моніторингу прав дитини. Подальший поступ галузі залежатиме від здатності української наукової спільноти інтегрувати європейські фінансові

інструменти, розбудувати національні дані-репозиторії та сформувати сталі інституційні механізми участі самих дітей у процесі вироблення знань.

Сучасне українське публічне управління сформувало окреме, уже досить зріле поле наукових досліджень, присвячених захисту прав дитини. Із самого початку незалежності воно еволюціонувало від нормативно-правових оглядів до комплексних, міждисциплінарних досліджень, що суттєво впливають на державну політику й практику.

Формування наукового поля відбувалося в кілька етапів. Перший етап характеризувався переважно юридичною перспективою: автори аналізували прийняті після 1991 р. закони «Про охорону дитинства», «Про освіту» та інші зобов'язання України. В дослідженнях науковців з публічного управління ці Закони заклали понятійний апарат і визначили суб'єктів державної політики: органи опіки, профільні міністерства, новостворені інститути омбудсмена тощо [1; 2; 3].

Огляд наукових праць того періоду зробила, зокрема, А. В. Дакал, яка виділила принципи, завдання й інструменти політики як окрему дослідницьку проблему [4]. Інституційні та управлінські механізми після адміністративної реформи й старту децентралізації увага змістилися на питання ефективності координації між центром і громадами [5].

Серед новинок наукових досліджень, виділимо модель «політики добробуту дитини» як міжгалузевої надбудови в системі державного управління. На основі розробленої методики та побудови інтегрального індексу оцінено ефективність програм соціального захисту дітей з дітьми з урахуванням об'єктивних закономірностей та особливостей пошуку резервів, що сприяють їхньому розвитку [6].

Управлінці-практики застосовували системний аналіз для вимірювання впливу нових сервісів, до прикладу соціального патронату сімей. Виявлено перехід від опису проблем до оцінювання державних рішень [7; 8; 9].

Виклики воєнного часу й цифровізація спричинила перехід на новий етап розвитку наукової думки щодо питання політики захисту дітей. Повномасштабне

вторгнення РФ змусило дослідників зосередитись на захисті дітей від насильства, депортацій і наслідків примусової евакуації. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради з прав людини за 2024 р. чітко зафіксувала інституційну переструктуризацію: перерозподіл функцій Мінсоцполітики, Нацсоцслужби та Служб у справах дітей і вертикальної координації з громадами [10].

Розвиток «Дія» та пов'язаних модулів («Освіта», «Соціальні послуги») породив дослідження інтеграції даних життєвого циклу дитини-сироти: від електронного реєстру опіки до картки соціальної підтримки громади. Відмітимо, що повна цифровізація потребує єдиної міжвідомчої бази даних та підпорядкування усіх локальних IT-рішень єдиному стандарту вимог [11; 12].

Серед методологічних трендів сучасних досліджень варто виокремити: правозаснований підхід – аналіз політики через призму Конвенції ООН про права дитини та Стратегії Ради Європи, системний та мережевий аналіз – дослідження взаємодії державних, муніципальних та громадських акторів, що дозволяє виявляти «вузькі місця» координації [13; 14].

На сьогодні невирішені проблемами в площині наукового пошуку є: фрагментація баз даних, що полягає у відсутності інтегрованої Є-системи, що, в свою чергу, ускладнює стратегічне планування ресурсів; обмежена доказова база щодо ефективності інновацій: необхідно більше квазі-експериментальних досліджень впливу нових сервісів на добробут дитини; недостатня міждисциплінарність: більшість робіт лишається в межах права й публічного управління; етичні дилеми воєнного часу: питання примусової евакуації, обліку депортованих і біометрії дітей потребують окремих етичних протоколів.

1.2. Сутність та складові механізму інституційного забезпечення публічної політики захисту дітей в умовах воєнного стану

Питання захисту прав дітей нині є одним із пріоритетних напрямів державної політики будь-якої демократичної держави. В умовах воєнного стану ця проблема набуває особливої актуальності, оскільки діти є найбільш

вразливою категорією населення, що потребує підвищеної уваги з боку держави. Війна в Україні з 2014 року, а особливо повномасштабне вторгнення РФ у 2022 році, спричинила масштабні порушення прав дітей, зокрема права на життя, безпеку, освіту, охорону здоров'я, сімейне виховання та розвиток. Саме тому забезпечення та захист прав дітей в умовах воєнного стану вимагає консолідації зусиль широкого кола державних органів, органів місцевого самоврядування, громадських організацій та міжнародних інституцій. Такий підхід є необхідною умовою формування цілісної системи реагування на загрози, пов'язані з воєнними діями, переміщенням дітей, втратою батьківського піклування та іншими наслідками збройної агресії [15].

Упродовж останніх років в Україні ухвалено значну кількість нормативно-правових актів, які регламентують діяльність суб'єктів у сфері забезпечення прав дітей, а також визначають повноваження батьків, опікунів, піклувальників та представників державних установ у межах механізмів захисту дитячих прав. Вони спрямовані на забезпечення комплексного підходу до підтримки дітей, які постраждали від воєнних дій, та мінімізацію ризиків порушення їхніх основоположних прав [15].

Під інституційним забезпеченням захисту прав дітей розуміють сукупність органів державної влади, місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, діяльність яких спрямована на забезпечення, охорону та відновлення прав дітей, зокрема дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах [1].

Механізм інституційного забезпечення публічної політики формується системою органів, інститутів, механізмів, процедур і ресурсів, які гарантують реалізацію цілей державної політики у певній галузі. У сфері захисту дітей в умовах воєнного стану він охоплює: органи державної влади та місцевого самоврядування, що формують і реалізують політику; нормативно-правові акти, що регламентують права дітей та дії держави; інститути громадянського суспільства, які беруть участь у захисті прав дитини; механізми координації та моніторингу; ресурсне забезпечення (фінансове, кадрове, технічне) (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Складові механізму інституційного забезпечення публічної політики захисту дітей

В умовах війни інституційна система повинна бути гнучкою, адаптивною й оперативною, оскільки швидкість прийняття рішень безпосередньо впливає на життя дітей [2].

На центральному рівні реалізація політики захисту дітей здійснюється Міністерством соціальної політики України, Міністерством освіти і науки, Міністерством охорони здоров'я, Національною соціальною сервісною службою. У період воєнного стану важливу роль відіграють координаційні штаби та міжвідомчі комісії, що забезпечують оперативний обмін інформацією, моніторинг потреб дітей і координацію евакуації [16].

Органи місцевого самоврядування реалізують безпосередній захист прав дітей на місцях: ведуть облік дітей, організують соціальний супровід, забезпечують доступ до освіти, охорони здоров'я, соціальних послуг. В умовах війни громади часто стають центрами первинної допомоги, створюють мобільні бригади психологічної та соціальної підтримки.

Інституційне забезпечення не обмежується державними структурами. У процес активно залучені громадські та благодійні організації, волонтерські

об'єднання, а також міжнародні партнери — ЮНІСЕФ, Save the Children, Міжнародний Червоний Хрест [17].

Ефективність інституційного забезпечення значною мірою залежить від систем моніторингу та збору даних. Наприклад, інформаційна платформа «Діти війни» забезпечує координацію дій з пошуку дітей, які зникли під час війни, а чат-бот «Дитина не сама» надає консультації й допомогу. В Україні функціонують державні реєстри дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, а також інтегровані бази даних щодо внутрішньо переміщених осіб [16]. Застосування цифрових технологій дає змогу оперативно реагувати на кризові ситуації, координувати дії між службами та надавати допомогу дітям у режимі реального часу [12]. За даними ЮНІСЕФ, унаслідок війни понад 60 тис. дітей було евакуйовано, але близько 5,5 тис. залишилися на тимчасово окупованих територіях [17].

Механізм інституційного забезпечення публічної політики захисту прав дітей був сформований поступово. На початкових етапах незалежного розвитку України основні функції були переважно розпорочені між кількома міністерствами та державними комітетами, головними з яких були Міністерство освіти, Міністерство охорони здоров'я, Міністерство праці та соціальної політики. Тоді формувалися перші національні програми підтримки дітей, створювалися дитячі служби у місцевих органах виконавчої влади. Важливим кроком стала ратифікація Конвенції ООН про права дитини у 1991 році, яка зобов'язала державу адаптувати національне законодавство до міжнародних стандартів [18].

У другій половині 1990-х років відбулися перші спроби інституційної координації державної політики у сфері захисту прав дітей. У 1996 році було затверджено Основні напрями державної соціальної політики, які містили окремі положення щодо дітей-сиріт, дітей з інвалідністю та дітей, які опинилися в складних життєвих обставинах. У 1998 році в структурах органів місцевої виконавчої влади почали формуватися служби у справах дітей, які згодом стали базовими інституціями на місцевому рівні з питань соціального захисту дитини.

На початку 2000-х років в Україні посилюється увага до прав дитини як до окремої сфери публічного управління. У 2001 році було створено Державний департамент з усиновлення та захисту прав дитини, а у 2005 році – Міністерство у справах сім'ї, молоді та спорту, до функцій якого входило формування політики у сфері охорони дитинства. Зростає роль Уповноваженого Президента України з прав дитини, який з'явився як дорадчий інститут у 2011 році [18]. Хоча ця посада була позбавлена широких повноважень, вона стала важливим комунікатором між громадськістю, парламентом та виконавчою владою.

Постать Уповноваженого Президента України з прав дитини є президентським інструментом моніторингу й просування державної політики у сфері дитинства. Посаду засновано Указом № 811/2011, який визначив постійний контроль за дотриманням конституційних прав дитини та внесення Президенту пропозицій щодо припинення й недопущення порушень [19]. Хоча акти визнано такими, що втратили чинність, а функції де-факто перенесено у формат радника-уповноваженого в структурі Офісу Президента.

Початкове Положення 2011 р. заклало три виміри діяльності: моніторинг виконання Україною міжнародних зобов'язань щодо дітей; право-просвітництво і реагування на індивідуальні звернення; нормотворча ініціатива через внесення пропозицій Главі держави та координацію із центральними органами виконавчої влади. Подальші зміни деталізували взаємодію з громадськістю та міжнародними партнерами, а реформа 2021 р. інтегрувала дитячу реабілітацію та акцент на військових викликах [20].

Громадський активіст і засновник мережі «Save Ukraine» М. Кулеба, призначений на посаду Уповноваженого 17 грудня 2014р. переніс фокус на деінституалізацію: під його керівництвом розроблено Національну стратегію реформування системи інституційного догляду 2017 – 2026 рр. М. Кулеба ініціював законодавчі зміни щодо протидії булінгу й удосконалення опіки над дітьми, які залишилися без батьківського піклування. Як координатор урядово-громадської платформи, він запустив пілоти Barnabus-моделі «дружнього до дитини» правосуддя й реагував на наслідки конфлікту на Донбасі (евакуація

дитбудинків, психологічна підтримка). До кінця каденції команда М. Кулеби повернула 565 дітей із рф та тимчасово окупованих територій, що становило 55 % усіх повернутих на той момент [21].

Повномасштабне вторгнення рф радикально змінило порядок денний: пріоритетом стали пошук, повернення та реінтеграція депортованих українських дітей. На платформі Bring Kids Back UA, презентованій 31 травня 2023 р., закладено шість блоків дій – від ідентифікації до психологічного супроводу. Станом на березень 2025 р. вдалося повернути 1223 дитини з принаймні 20 тис. ідентифікованих випадків депортації. Окрім операційних груп у Польщі, Білорусі та країнах Балтії, Уповноважена розгорнула міжнародну адвокацію [22].

Уповноважений традиційно співпрацює з ВРУ, Кабінетом Міністрів (Мінсоцполітики, МОН, МВС), прокуратурою та омбудсманом-правозахисником ВР. Після 2022 р. створено міжвідомчу Координаційну раду з питань захисту дітей при ОП; партнерські ініціативи з Save Ukraine сприяють пошуку та логістичному супроводу дітей. Спільно з Радою Європи запущено проєкт оцінки child-friendly justice (2024 р.) та експертну групу міжнародного рівня для вдосконалення механізмів репатріації [23].

Попри воєнні виклики, на 2025 р. Україна вже володіє необхідними інструментами, інституціями й технологіями, а також правовими складовими аби забезпечити не лише виживання, а й повноцінний розвиток кожної дитини— питання залишається у стабільному ресурсному наповненні й невинному контролі за виконанням ухвалених стратегій. З 1991 р. Україна пройшла шлях від мінімального нормативного забезпечення до багаторівневої системи законів, стратегій і інституцій. Однак повномасштабна агресія рф створила безпрецедентні виклики, які оголили системні слабкі місця – від навчання у безпеці до ювенальної юстиції. Подальшому прогресу критично потрібні консолідоване лідерство уряду, стабільне фінансування й тісне партнерство з міжнародними структурами. Війна зробила захист дітей питанням національної безпеки.

Висновки до розділу 1

1. Встановлено, що українська школа публічного управління дитячими правами пройшла шлях від нормативного опису до глибокого управлінського аналізу, інтегрувавши сучасні підходи кризового менеджменту й цифрової трансформації. Наявність наукових досліджень у фахових журналах свідчать: галузь стала впливовим джерелом рекомендацій для уряду, парламенту й Омбудсмена.

2. Виявлено, що за останні роки в Україні ухвалено значну кількість нормативно-правових актів, які регламентують діяльність суб'єктів у сфері забезпечення прав дітей, а також визначають повноваження батьків, опікунів, піклувальників та представників державних установ у межах механізмів захисту дитячих прав. Вони спрямовані на забезпечення комплексного підходу до підтримки дітей, які постраждали від воєнних дій та мінімізацію ризиків порушення їхніх основоположних прав.

3. Обґрунтовано поняття механізму інституційного забезпечення публічної політики захисту прав дитини, який формується системою органів, інститутів, механізмів, процедур і ресурсів, які гарантують реалізацію цілей державної політики у певній галузі. У сфері захисту дітей в умовах воєнного стану він охоплює: органи державної влади та місцевого самоврядування, що формують і реалізують політику; нормативно-правові акти, що регламентують права дітей та дії держави; інститути громадянського суспільства, які беруть участь у захисті прав дитини; механізми координації та моніторингу; ресурсне забезпечення (фінансове, кадрове, технічне)

4. Доведено, що попри воєнні виклики, на 2025 р. Україна володіє необхідними інструментами, інституціями й технологіями, а також правовими складовими механізму інституційного забезпечення публічної політики захисту прав дитини щоб забезпечити не лише виживання, а й повноцінний розвиток кожної дитини—питання залишається у стабільному ресурсному наповненні й невинному контролі за виконанням ухвалених стратегій.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Практика формування інституційного забезпечення публічної політики захисту прав дітей в Україні

Воєнний стан в Україні зумовив кардинальні зміни у функціонуванні вітчизняної системи захисту дітей. До основних проблем, які належать вирішити найближчим часом можемо віднести: масовий переїзд дітей як у межах України, так і за кордон; збільшення кількості дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування; ризики незаконного вивезення дітей на окуповані території або за межі держави; порушення доступу до освіти, медицини, соціальних послуг; загострення психологічних проблем у дітей через травматичний досвід війни [15].

Повномасштабне вторгнення в Україну актуалізувало проблему захисту прав дітей, спричинивши значні зрушення інституційного та нормативно-правового характеру. Ефективно в цій площині працюють підрозділи Секретаріату Уповноваженого ВРУ з прав людини. У 2021р. указом Президента України було переформатовано посаду так званого «дитячого омбудсмана» [24].

Безперечно позитивним актом у 2020р. став початок активної діяльності Національної соціальної сервісної служби [12]. Серед її основних завдань задекларовано захист прав дітей, здійснення державного контролю за дотриманням вимог законодавства під час надання соціальної підтримки та за дотриманням прав дітей, що набуває особливого значення в умовах російськоукраїнської війни, коли випадки обмеження та ігнорування законних прав дітей набувають поширеного характеру. Разом з тим, абсолютна більшість повноважень даного ЦОВВ стосуються питань соціального захисту населення: субсидій, захисту прав ВПО, опіки над безпритульними особами, ресоціалізації засуджених тощо.

Активно в справі захисту прав дітей діє Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики ВРУ, в структурі якого функціонує підкомітет у справах сім'ї та дітей. До предметів його відання, серед іншого, відноситься: державна політика у сфері сімейно-шлюбних відносин; державна політика сприяння становленню інституту сім'ї, забезпечення надання державної допомоги сім'ям з дітьми, захисту безпритульних дітей, оздоровлення та відпочинку дітей [25].

Однією з структур, яка була створена КМУ - це Державна служба України в справах дітей. Перші кроки з її утворення були зроблені у 2021-2022р. З вересня 2023р. Державна служба в справах дітей (ДССД) розпочала свою роботу [26].

Місія Державної служби України в справах дітей - захищати права дітей, забезпечувати їхнє благополуччя та всебічний розвиток, сприяти соціальній інтеграції дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також підтримувати родини в кризових ситуаціях, щоб кожна дитина мала можливість жити у турботливій сім'ї, а основними принципами є дитиноцентризм, де кожна дитина має виховуватися в родині (рис. 2.1) [26].

Рис. 2.1. Принципи роботи Державної служби України в справах дітей

Не зважаючи на порівняно не тривалий період діяльності ДССД, можна зробити окремі висновки щодо результативності її роботи. Створення Служби дало можливість розвантажити Національну соціальну сервісну службу України, позбавивши її невластивих напрямів діяльності.

Діяльність Служби широко висвітлюється в соціальних мережах. Служба має змістовну та офіційну сторінку у Facebook, сторінку в Instagram, а також офіційний канал на YouTube, де не лише повідомляють громадян про діяльність Служби та її актуальні сервіси, але й ініціюють зворотній зв'язок. Це дозволяє не лише швидко реагувати на запити населення, але й отримувати думки громадян щодо якості та своєчасності надання послуг.

Наголосимо на викликах, що стоять перед Службою: посилення кадрового потенціалу центрального, регіональних та місцевих підрозділів; імплементація положень низки діючих засадничих документів загальнодержавного значення, наприклад: Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору; Стратегії забезпечення права кожної дитини в Україні на зростання в сімейному оточенні на 2024-2028 роки; Стратегії Ради Європи з прав дитини на 2022-2027 рр.: «Права дитини на практиці: від стабільної реалізації до спільного новаторства»; моніторинг стану перебування за кордоном дітей, які були евакуйовані у складі інтернатних закладів за межі України; розвиток системи патронату, посилення методичного та іншого ресурсного забезпечення патронатних родин як альтернативи соціальному сирітству, бездоглядності тощо [12; 26].

Відкритим залишається питання щодо створення інституції спеціалізованого дитячого омбудсмена [27]. На користь запровадження такої посади говорять наступні чинники:

- висока актуальність, значний обсяг проблем, вирішення яких може бути віднесене до компетентності омбудсмена;
- наявність відповідного позитивного закордонного досвіду;
- унікальність викликів, що постали перед воюючою Україною в частині захисту прав дітей;

- усвідомлення того, що закінчення війни не лише не знімає, але й актуалізує певні складові проблеми, зокрема, повернення українських дітей з території країни-агресора;

- потреба в ефективній координації дій вже існуючих профільних інституцій: соціальних та освітніх закладів та установ, ювенальних прокурорів, відповідних підрозділів Національної поліції, громадських організацій, міжнародних організацій, благодійних фондів тощо [10].

Обов'язковими умовами ефективності роботи дитячого омбудсмана мають стати значний обсяг повноважень та прав, реалізація яких, в свою чергу, вимагатиме потужного ресурсного забезпечення. Серед потенційних джерел фінансування можуть бути не лише кошти державного бюджету, але й допомога міжнародних організацій та урядів закордонних країн.

Перспективним напрямом діяльності органів публічної влади має стати захист соціальних прав дітей. Наприклад, права користатися благами соціального забезпечення, а також права на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку. Особливо гостро захисту цих прав потребують діти воїнів, загиблих під час бойових дій.

Військовослужбовці та члени їх родин є єдиною категорією населення, необхідність соціального захисту якої окремо задекларована в Основному законі. Згідно ч.5 ст.17 Конституції: «Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі в ЗСУ..., а також членів їх сімей» Починаючи з 2014р. система соціального захисту членів сімей військовослужбовців постійно вдосконалюється, намагаючись адекватно реагувати на виклики часу, ключовим з яких стало повномасштабне вторгнення в Україну [28].

КМУ було прийнято Постанову, що визначає принципові засади соціальних виплат родинам військовослужбовців в умовах воєнного стану [29]. В даному матеріалі розглянуто складову діяльності органів публічної влади, що стосується забезпечення права дітей загиблого воїна сил оборони України на отримання одноразової грошової допомоги (ОГД). Порядок її нарахування та

отримання ретельно прописаний в Наказі Міністерства оборони України (МОУ) від 25.01.2023р., проте практична реалізація цього акту потребує подальшого вдосконалення.

Зауважимо, що наявна мережа органів та установ соціального захисту населення фактично не має відношення до нарахування, адміністрування, а також до здійснення контролю за використанням ОГД. Згідно діючого законодавства, в даному випадку єдиним уповноваженим органом є Міністерство оборони України і саме до районного/міського Територіального центру комплектування та соціальної підтримки (ТЦКСП) має звертатися із заявою особа, що претендує на отримання ОГД [29]. На наш погляд, таке відсторонення органів соціального захисту населення не є обґрунтованим, особливо в частині здійснення подальшої соціальної підтримки членів родин загиблих військовослужбовців. Очевидно, що значна частина цих родин все одно з плином часу опиниться в центрі уваги соціальних служб місцевого рівня, але вже як отримувачі інших, належних їм соціальних допомог.

В умовах воєнного стану на захист прав дитини спрямовано масштабні та тривалі проекти з проблематики освіти та соціальної підтримки, особистої безпеки та запобіганню булінгу тощо. Серед таких можна назвати: «Спеціаліст з безпеки в освітньому середовищі», творчій проект для дітей та молоді «Україна майбутнього», «Розширення можливостей правоохоронних органів у подоланні насильства щодо дітей в Інтернеті», проекти ЮНІСЕФ «Поруч», «Захист прав дітей під час війни», «Соціальна інфраструктура для внутрішньо переміщених родин» та інші [30].

Не зважаючи на широку мережу органів та установ, що покликані захищати права дитини, між цими органами відсутня як горизонтальна, так і вертикальна координація та ефективна взаємодія, а також існують інші слабкі місця, зокрема: Державна служба в справах дітей може координувати окремі складові діяльності Служб в справах дітей місцевого рівня, але не має на них прямого впливу. Це призводить до авторитарних проявів з боку окремих голів територіальних громад, які не вважають за необхідне створювати та ресурсно

забезпечувати місцеві Служби в справах дітей, що особливо актуально в деокупованих громадах, а також громадах, які прийняли значну кількість дітей ВПО [26].

Освітній омбудсмен України не має регіональних представництв своєї Служби, що перешкоджає йому здійснювати моніторинг дотримання прав дітей – учасників освітнього процесу [31]. Як показує досвід Уповноваженого ВРУ з прав людини, саме регулярний моніторинг є одним з ефективних засобів контролю за дотриманням прав громадян.

Після початку повномасштабного вторгнення РФ європейські держави надали тимчасовий захист понад 5 млн громадян України, близько третини з них – діти. Тому контроль за дотриманням їхніх прав став для України частиною стратегії національної безпеки й відновлення, а також ключовою умовою збереження зв'язку з державою та повернення у майбутньому.

На рівні центральної влади координацію здійснює Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, яке разом з Національним інформаційним бюро (НІБ) веде платформу «Діти війни». Портал акумулює повідомлення посольств, консулів, українських громад і міжнародних організацій про порушення прав, зникнення чи депортацію, автоматично передаючи дані до єдиного реєстру проваджень і допомагаючи організувати перевірку на місці [32].

Офіс Уповноваженого Верховної Ради з прав людини веде паралельний моніторинг: формує тематичні звіти, виїжджає з інспекційними місіями до Польщі, Німеччини, Чехії, Литви, оцінює умови проживання й доступ до соціальних послуг, а потім вносить уряду обов'язкові до розгляду подання. У щорічній доповіді за 2024 рік та спеціальному аналітичному звіті «Вимушене переміщення за кордон» порушення освіти, медичного супроводу й гарантій недискримінації визнаються пріоритетними [31].

Окрема ділянка контролю – повернення незаконно вивезених або розлучених з батьками дітей. МЗС передає підтверджені кейси через механізм Червоного Хреста й платформу міжнародного обміну ReuniteUA; дипломатичні

канали фіксують кожен випадок, а після повернення кожній дитині складають індивідуальний план реінтеграції, за ходом якого стежать соціальні служби не менше трьох місяців. Загалом система моніторингу спирається на поєднання цифрових реєстрів («Дія», «e-Consul», «Діти війни»), консульської та соціальної мереж, незалежного парламентського нагляду й міжнародних перевірок [31; 32].

Починаючи з 24 лютого 2022 р., повномасштабна агресія рф кардинально змінила контекст, у якому українські територіальні громади забезпечують права та добробут дітей.

На захист прав дітей, надання допомоги сиротам, дітям-біженцям, дітям з особливими потребами спрямована діяльність низки громадських та благодійних організацій, як вітчизняних, так і міжнародних, зокрема: Всеукраїнської фундації «Захист прав дітей»; Української мережі за права дитини; благодійного фонду «Право на захист»; благодійного фонду «Голоси дітей»²¹; Всеукраїнської громадської організації «Магнолія»; міжнародної благодійної організації «Благодійний фонд «СОС Дитячі Містечка» тощо [33; 34; 35; 36; 37].

Також життєво необхідну допомогу дітям і сім'ям, які постраждали через війну в Україні, надає ЮНІСЕФ (UNICEF)– дитячий фонд Організації Об'єднаних Націй, основна мета якого: сприяння покращенню життя дітей та молоді; забезпечення їхнього виживання, розвитку; захист прав дітей та участь у житті суспільства. ЮНІСЕФ в Україні реалізовує низку програм: Програма гуманітарної підтримки сімей з дітьми «Спільно», яка забезпечує дітей та їхні родини соціальними послугами та захистом; Програма «Кращий догляд для кожної дитини», яка передбачає розбудову системи безпечного та дбайливого догляду для всіх дітей України [38; 39].

Передбачено реалізацію проєктів підтримки дітей і батьків щодо безпеки, харчування, здоров'я, гігієни, освіти тощо. Із метою реалізації запланованих проєктів та програм ЮНІСЕФ співпрацює з Кабінетом Міністрів України, місцевими органами влади, неурядовими організаціями, волонтерами та приватним сектором [40; 41]. Допомога дітям під час воєнних дій в Україні включає такі види (Рис. 2.2):

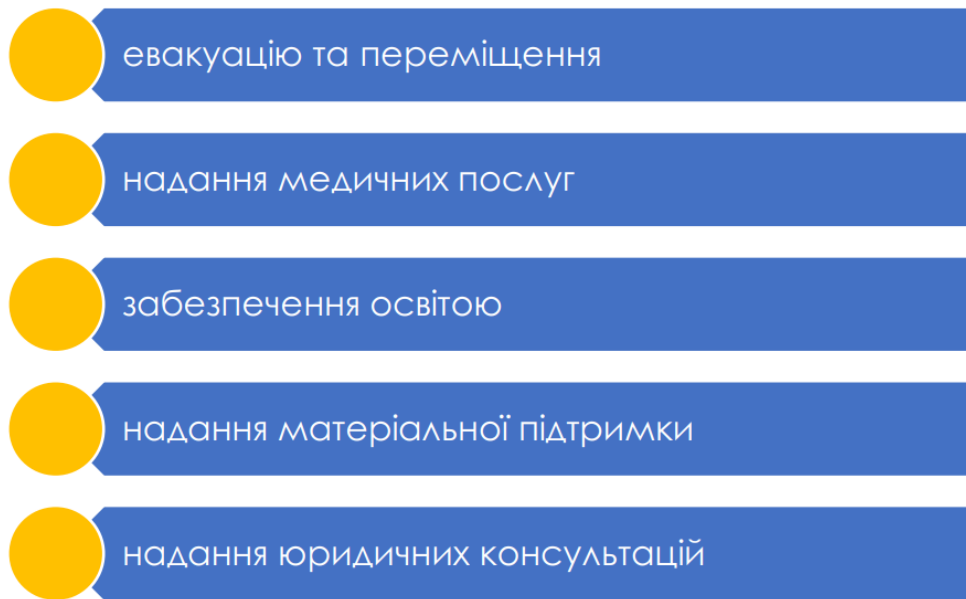

Рис. 2.2. Напрями допомога ЮНІСЕФ дітям під час воєнних дій в Україні

Надається також допомога в евакуації та переміщенні організована для дітей з найнебезпечніших зон до місць безпечного проживання. Наразі понад 900 тис. дітей стали ВПО, понад 2 млн дітей виїхали за межі України [41].

Медична допомога дітям включає як фізичне, так і психологічне відновлення.

Позитивно оцінюючи реалізовані заходи у сфері захисту прав дітей, доцільно зазначити, що нові виклики потребують комплексних, системних та узгоджених дій на всіх рівнях. Фахівці виділяють проблемні аспекти, які потребують інституційного та законодавчого врегулювання, зокрема:

- наявність великої кількості органів та інституцій, відповідальних за захист прав дітей, що призводить до дублювання функцій та компетенцій;
- недостатня координація дій між посадовими особами, державними установами різного підпорядкування, громадськими та міжнародними організаціями;
- недостатнє залучення організацій громадянського суспільства до процесу прийняття рішень;
- недосконалість механізмів зворотного зв'язку між організаціями громадянського суспільства і державними інституціями;

- непослідовність політики (через зміну кадрового складу профільних державних інституцій); відсутність аналізу зроблених напрацювань призводить до втрати інституційної пам'яті;

- проблеми кадрового забезпечення (нестача фахівців у державних установах, які працюють у сфері захисту дітей);

- обмежене фінансування державних програм і заходів у сфері захисту дітей;

- недостатній моніторинг законодавства щодо захисту прав дітей, який має передувати прийняттю законодавчих актів, внесенню до них змін, що призводить до неузгодженості та дублювання певних законодавчих положень.

Доцільно сформулювати й деякі пропозиції, які, на нашу думку, сприятимуть удосконаленню державної політики у сфері захисту прав дітей. Отже, в Україні існує потреба щодо:

- забезпечення системного моніторингу законодавства у сфері захисту прав дітей, що сприятиме підвищенню якості законодавчих актів, змін та доповнень, що вносяться;

- удосконалення механізмів моніторингу діяльності та звітності уповноважених посадових осіб щодо дотримання прав дітей в умовах війни;

- підвищення обізнаності дітей та батьків (інформування про права дітей та механізми їх захисту);

- посилення співпраці з міжнародними та вітчизняними громадськими організаціями (залучення цих організацій до надання допомоги та підтримки дітей, процесу прийняття рішень; підсилення механізмів зворотного зв'язку);

- подальшого розвитку мережі кризових центрів та служб підтримки з надання психологічної допомоги, соціальних послуг та правового захисту дітям, які постраждали від війни [42; 43; 44].

2.2. Аналіз публічних інституцій захисту прав дітей в умовах воєнного стану

Захист прав дитини є однією з найважливіших складових сучасного міжнародного та національного права. В Україні, в умовах повномасштабної війни, реалізація механізму захисту прав дитини є ускладненою. Мільйони українських дітей щоденно перебувають під загрозою. Діти стали свідками руйнувань, проявів агресії та насильства, втрачають домівки, близьких людей, стають внутрішньо переміщеними особами (ВПО) або вимушено виїхали за кордон. За офіційною інформацією ювенальних прокурорів станом на початок червня 2025 року в Україні внаслідок повномасштабної збройної агресії російської федерації загинула 631 дитина, ще понад 1975 – отримали поранення різного ступеня тяжкості. Найбільше дітей постраждало у таких областях: Донецькій – 646, Харківській – 495, Херсонській – 214, Дніпропетровській – 242, Київській – 146, Запорізькій – 185, Миколаївській – 120, Сумській – 142. Громадські організації зазначають, що кількість постраждалих від війни дітей зросла на 50 % у 2024 році у порівнянні з показниками 2023 року [45; 46]. Попри виклики та загрози, забезпечення прав дітей, як майбутнього України, є основою сучасної державної політики, яка відображена у Спеціальній доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, актах органів місцевого самоврядування[47]. Разом із тим на окремих аспектах проблематики, на нашу думку, доцільно акцентувати.

Державна політика у цій сфері відображена у Стратегії забезпечення права кожної дитини в Україні на зростання в сімейному оточенні на 2024–2028 роки [48]. Захист прав дитини є завданням багатьох державних та громадських інституцій.

Державною службою України у справах дітей проводиться робота щодо забезпечення провадження діяльності з питань усиновлення, зокрема:

- ведення обліку (в тому числі централізованого) дітейсиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, які можуть бути усиновлені;

– забезпечення функціонування банку даних про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів у порядку, встановленому Мінсоцполітики;

– сприяння розвитку сімейних форм виховання, влаштуванню дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у дитячі будинки сімейного типу, прийомні сім'ї, взяттю дітей під опіку, піклування, усиновленню;

– статистики щодо дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [49].

Пріоритетним напрямком роботи служб у справах дітей є забезпечення стабільних та гармонійних умов життя, найкращих інтересів дитини шляхом влаштування її на виховання до сімей громадян, насамперед, на усиновлення.

Здійснено аналіз та контроль кількісних показників щодо усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

За оперативними даними служб у справах дітей обласних державних (військових) адміністрацій станом на кінець 2024 року усиновлено 1270 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, за рішенням судових органів, з них: 1268 дітей (з них 33 дитини з інвалідністю) усиновлено громадянами України; 2 дитини – іноземними громадянами [49].

За даними обласних служб у справах дітей станом на кінець звітнього періоду на місцевому обліку з усиновлення перебувало 15021 дитина, яка може бути усиновлена.

Статистичні дані по вікових категоріях представлені на рис. 2.3.

Протягом 2024 року 1334 кандидати в усиновлювачі знято з обліку відповідно до п. 29 Порядку. З них у зв'язку:

Пріоритетним напрямком роботи Державної служби України у справах дітей є забезпечення найкращих інтересів дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а саме, їх права на усиновлення дитини – 963 особи;

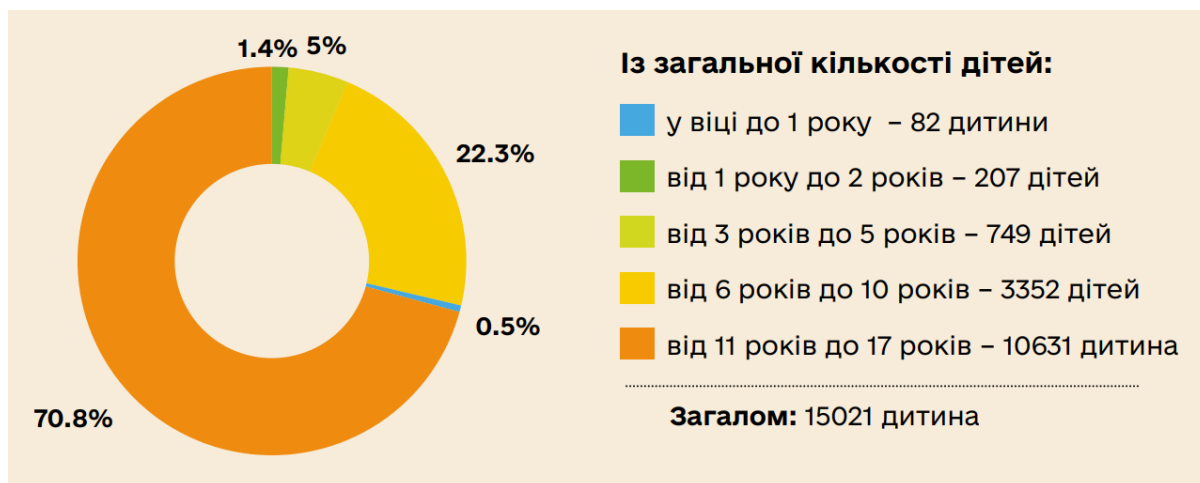

Рис. 2.3. Статистичні дані по вікових групах дітей для усиновлення, 2024 р.
[49]

із закінченням строку дії висновку про можливість бути усиновлювачем, якщо такі кандидати не звернулися із заявою про продовження строку його дії – 199 осіб; з поданням кандидатами в усиновлювачі заяви про зняття з обліку в паперовій або електронній формі через Єдиний державний вебпортал електронних послуг (із накладенням на неї свого кваліфікованого електронного підпису) – 163 особи; із з'ясуванням або виникненням обставин, що унеможливають усиновлення – 9 осіб.

Ключовими показниками діяльності Державної служби України у справах дітей є:

- проведення перевірки щодо відповідності даних, що містяться в анкетах дітей, які можуть бути усиновлені вимогам законодавства;
- здійснення заходів щодо забезпечення централізованого обліку дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в інформаційній аналітичній системі «Діти»;
- проведення аналізу інформації про дітей, які перебувають на централізованому обліку та можуть бути усиновлені для ознайомлення кандидатів в усиновлювачі, підготовки та видачі направлень для знайомства з дитиною;

– врегулювання практики з питання влаштування дитини, яка може бути усиновлена, в сім'ю кандидатів в усиновлювачі (шляхом встановлення опіки, піклування) до прийняття судом рішення про усиновлення з метою адаптації дитини до сім'ї;

– здійснення координації та моніторингу діяльності місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо дотримання вимог законодавства з питань своєчасного направлення уточненої інформації стосовно дітей, які можуть бути усиновлені;

– здійснення заходів щодо реалізації вимог Порядку ведення банку даних про дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів в частині своєчасного внесення службами у справах дітей регіонів уточненої інформації щодо дітей, які можуть бути усиновлені в ЄІАС «Діти»;

– проведення інформаційних заходів щодо популяризації усиновлення дітей, формування в суспільстві культури усиновлення дітей з інвалідністю, дітей старшого віку, сімейних груп (братів і сестер), зокрема, шляхом поширення інформації щодо історій про усиновлення (при наявності та за згодою усиновлювачів та дітей, яких це стосується);

– проведення навчання (тренінгів, семінарів), двічі на рік, спеціалістів служб у справах дітей обласних (військових) адміністрацій, Київської міської державної адміністрації щодо провадження діяльності з усиновлення, з наданням відповідних інформаційних матеріалів (буклетів);

– забезпечити дотримання вимог чинного законодавства в частині усиновлення та влаштування дітей до сімейних форм виховання;

– забезпечити надання потенційним усиновлювачам достовірної інформації та змістовних роз'яснень з боку працівників служб у справах дітей, представників закладів, де перебувають діти, щодо стану здоров'я дітей, діагнозів, способів їх лікування [49].

Ціннісні орієнтири суспільства стосовно дітей відображають рівень захисту та поваги до прав людини. Якщо держава піклується про свої майбутні

покоління, вона повинна, насамперед, створити належні умови для всебічного розвитку кожної дитини, закласти основи для її повноцінного та плідного життя. Це можливо тільки шляхом забезпечення сімейного виховання у консолідації зусиль з органами місцевого самоврядування (базовими осередками зростання дітей).

Прийомній сім'ї та дитячому будинку сімейного типу держава делегує свої повноваження щодо догляду за дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування. У зв'язку із цим, крім державної соціальної допомоги на дітей, передбачене грошове забезпечення батькамвихователям і прийомним батькам за надання відповідних соціальних послуг. Основною відмінністю між прийомною сім'єю і дитячим будинком сімейного типу є кількість дітей, які можуть бути влаштовані до кожної з них.

Натомість опіка/піклування є волевиявленням громадян, встановлюється переважно над дітьми, поєднаними з опікунами/піклувальниками родинними зв'язками. У цій формі відсутні обмеження щодо кількості дітей, взятих на виховання, та, крім державної соціальної допомоги на дітей, не передбачено окремо грошове забезпечення для опікунів/піклувальників.

За результатами проведеного Державною службою України у справах дітей аналізу статистичної звітності за 2024 рік та оперативної звітності по кількісним показникам влаштування дітей-сиріт та дітей, та дітей, позбавлених батьківського піклування, причинам зняття (припинення) опіки, піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, а також вікової характеристики опікунів, піклувальників, перебування з підопічними дітьми в родинних, сімейних стосунках та їх місце проживання впродовж IV кварталу 2024 року встановлено наступне.

Кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які перебувають на первинному обліку становить 61932.

Загалом сімейними формами виховання охоплено 58224 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що становить 94% від загальної кількості таких дітей.

Станом на кінець звітнього періоду в Україні функціонує: 1287 у дитячих будинках сімейного типу (ДБСТ) в яких виховується 8668 дітей, з них 889 рідних або усиновлених; 2789 у прийомних сім'ях (ПС) в яких виховується 5294 дитини, з них 1357 рідних або усиновлених. Впродовж 2024 року до дитячих будинків сімейного типу влаштовано 1416 дітей-вихованців, до прийомних сімей — 1205 прийомних дітей. З них 1345 хлопців та 1276 дівчаток [49].

Із загальної кількості дітей, які виховуються в ДБСТ і ПС, мають захворювання 4470 дітей. З них мають інвалідність 909 дітей.

Впродовж 2024 року створено 75 дитячих будинки сімейного типу, до яких влаштовано 1160 дітей, 372 прийомних сім'ї, до яких влаштовано 865 дітей.

З метою забезпечення прав та законних інтересів дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, створення умов для реалізації права кожної дитини на виховання в сім'ї, не зважаючи на введення на території України режиму воєнного стану, на її безпечних територіях здійснюється робота щодо розвитку сімейних форм виховання.

Наразі планується запровадити онлайн-платформи з метою обміну досвідом між територіальними громадами щодо успішних практик створення, функціонування та підтримки сімейних форм виховання; організації проведення навчання (тренінгів, семінарів), для працівників служб у справах дітей у територіальних громадах, місцевих центрів соціальних служб/центрів надання соціальних послуг щодо формування у потенційних та діючих опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьківвихователів навиків забезпечення найкращих інтересів дитини, зокрема комунікації та мотивування з огляду на міжнародні практики з питань створення умов для виховання та розвитку дітей у сім'ї, їх адаптації в сімейному оточенні, а також запровадження короткострокового обов'язкового навчання для опікунів, піклувальників, які є родичами дитини або перебувають з нею у сімейних відносинах, з питань виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Проведення індивідуального оцінювання потреб дітей передбачає спілкування з дітьми, ретельне вивчення індивідуальних обставин і потреб

кожної дитини з метою забезпечення її найкращих інтересів у конкретному випадку. Основними завданнями цього процесу подано на рис. 2.4.

Рис. 2.4. Основні завдання забезпечення її найкращих інтересів дітей [49]

Під час повномасштабного вторгнення рф за межі нашої держави було евакуйовано 4739 дітей, які перебували під контролем Державної служби України у справах дітей. Дані про переміщення дітей подано на рис. 2.5.

Рис. 2.5. Дані про переміщення дітей під час війни з 2022 р. [49]

Водночас, Служба продовжує відповідну роботу щодо посилення заходів контролю за умовами утримання і виховання дітей у закладах для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, спеціальних установах і закладах соціального захисту для дітей незалежно від форми власності. Питання

повернення дітей, які були тимчасово переміщені (евакуйовані) за кордон у складі закладів перебуває на постійному контролі Служби.

Крім того, Службою здійснено координацію роботи щодо організації в територіальних громадах надання соціальних послуг сім'ям з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах.

За результатами аналізу оперативної інформації, отриманої від регіонів, у 2024 році понад 256,6 тис. сімей вразливих категорій (у них 383,6 тис. дітей) отримали різні соціальні послуги відповідно до їхніх потреб.

Найбільша кількість сімей з дітьми вразливих категорій охоплено соціальними послугами в Одеській, Харківській, Чернігівській областях та м. Києві, що подано на рис. 2.6.

Рис. 2.6. Кількість сімей з дітьми вразливих категорій, 2024 р. [49]

За оперативними даними обласних, Київської міської державних (військових) адміністрацій станом на кінець звітної періоду в Україні налічується 324,8 тис. багатодітних сімей, в яких виховуються 1,1 млн дітей.

З метою виявлення дітей, залишених без батьківського піклування в умовах воєнного стану, Службою спільно зі службами у справах дітей обласних, Київської міською військових адміністрацій проведено щоквартальний моніторинг стану соціального захисту дітей, які з різних причин залишилися без

батьківського піклування в умовах дії воєнного стану (з початку повномасштабного вторгнення).

За результатами аналізу отриманої інформації встановлено, що починаючи з 24.02.2022 територіальними громадами станом на кінець звітної періоду виявлено близько 22 тис. таких дітей, у тому числі у зв'язку з обставинами агресії РФ проти України (смерть, загибель батьків, відсутність зв'язку з батьками).

Із загальної чисельності дітей, які залишилися без батьківського піклування, переважна більшість тимчасово влаштовані, зокрема, в сім'ї родичів/знайомих.

Водночас встановлено, що із загальної чисельності дітей, яким встановлено правовий статус, 3,1 тис. дітей були влаштовані в заклади інституційного догляду та виховання дітей різних типів, форм власності та підпорядкування.

Із загальної чисельності виявлених дітей, які залишилися без батьківського піклування, згідно з рішеннями органу опіки та піклування, 17 тис. дітям встановлено статус дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування. З яких, за результатами вжитих заходів соціального захисту дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, 12,8 тис. дітей влаштовано в сімейні форми виховання (сім'ї опікунів / піклувальників, ПС, ДБСТ), усиновлено 1103 дитини.

Із загальної кількості дітей: майже 357 тис. дітей зазнали психологічного насильства (99% від загальної кількості), 57 дітей незаконно утримувалися, у тому числі у полоні, 66 дітей зазнали фізичного, сексуального насильства, 419 дітей отримали поранення, контузію, каліцтво.

Відомості про дітей цієї категорії вносяться службами у справах дітей до ЄІАС «Діти» [50]. Постраждалим внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, за результатами проведення оцінки потреб родини/особи, центри соціальних служб і служби у справах дітей надають системну та різнобічну допомогу: близько 127,8 тис. дітей отримали соціальні послуги у відповідності до їхніх потреб.

Основним чинником забезпечення якісного оздоровлення та відпочинку дітей, які потребують особливої соціальної уваги та підтримки, залишається належне та своєчасне фінансування, яке здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів.

На підготовку та проведення оздоровчої кампанії в областях було фактично витрачено 783 488 тис. грн. У першочерговому порядку оздоровленням охоплено такі категорії, як: 10132 особи діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування; 5136- діти, один із батьків яких загинув (пропав безвісти) у районі проведення антитерористичних операцій, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, бойових дій чи збройних конфліктів або помер внаслідок поранення, контузії чи каліцтва, одержаних у районі проведення антитерористичних операцій, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, бойових дій чи збройних конфліктів, а також дітей загиблих (померлих) осіб, визначених у частині першій статті 101 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»; 33981 - діти осіб, визнаних учасниками бойових дій відповідно до пункту 19 частини першої статті 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», а також діти з малозабезпечених сімей- 10458 та 34443 - діти з багатодітних сімей [49; 51].

Нині в Україні в умовах повномасштабної війни захист прав дитини не повною мірою відповідає міжнародним стандартам, що пов'язано з особливими умовами – військовою агресією. Мільйони українських дітей щоденно перебувають під загрозою. Кількість постраждалих від війни дітей зросла на 50 % у 2024 році у порівнянні з показниками 2023 року.

2.3. Оцінка діяльності Служби у справах дітей Білоцерківської міської ради у сфері публічної політики захисту прав дітей

Служба у справах дітей Білоцерківської міської ради утворена Білоцерківською міською радою та є підзвітною, підконтрольною та підпорядкованою Білоцерківській міській раді та міському голові.

Основними завданнями та повноваженнями служби відповідно до Положення (додаток А) є:

1. Реалізація на території Білоцерківської міської територіальної громади державної політики з питань соціального захисту дітей, запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, вчиненню дітьми правопорушень; визначення пріоритетних напрямів поліпшення становища дітей у Білоцерківській міській територіальній громаді, їх соціального захисту, сприяння фізичному, духовному та інтелектуальному розвитку;

2. Розроблення і проведення самостійно або разом з виконавчими органами міської ради, відповідними органами виконавчої влади, підприємствами, установами та організаціями усіх форм власності, громадськими об'єднаннями заходів щодо захисту прав, свобод і законних інтересів дітей;

3. Організація і проведення разом з виконавчими органами міської ради, уповноваженими підрозділами органів Національної поліції заходів щодо соціального захисту дітей, виявлення причин, що зумовлюють дитячу бездоглядність і безпритульність, запобігання вчиненню дітьми правопорушень;

4. Координація діяльності виконавчих органів міської ради, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, розташованих на території Білоцерківської міської територіальної громади, у розв'язанні питань соціального захисту дітей та організації роботи із запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, надання їм у межах компетенції практичної, методичної та консультаційної допомоги в цій сфері;

5. Розроблення та подання пропозицій до проєктів місцевих, обласних програм, планів і прогнозів щодо соціального захисту, забезпечення прав, свобод

і законних інтересів дітей, у тому числі в частині бюджетних асигнувань на виконання відповідних програм і проведення заходів щодо реалізації державної політики з питань дітей, спрямованої на подолання дитячої бездоглядності та безпритульності, а також на утримання підпорядкованих службі закладів соціального захисту для дітей;

6. Ведення державної статистики щодо дітей; організація та проведення разом з виконавчими органами міської ради, науковими установами досліджень у сфері соціального захисту дітей, запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, вчиненню дітьми правопорушень; підготовка інформаційно-аналітичних і статистичних матеріалів про причини та умови вчинення дітьми правопорушень; вивчення і поширення міжнародного досвіду з питань соціального захисту дітей, дотримання їхніх прав та інтересів; підготовка та подання в установленому порядку статистичної звітності;

7. Проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи з питань, що належать до компетенції служби, зокрема, через засоби масової інформації;

8. Надання організаційної і методичної допомоги притулкам для дітей, центрам соціально-психологічної реабілітації дітей, центрам соціальної підтримки дітей та сімей, соціально-реабілітаційним центрам (дитячим містечкам), що розташовані на території Білоцерківської міської територіальної громади та/або в яких отримують соціальні послуги діти, які проживають у Білоцерківській міській територіальній громаді або походять з неї, здійснення в межах компетенції безпосереднього контролю за діяльністю таких закладів;

9. Вжиття заходів із виявлення дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, дітей, які залишилися без батьківського піклування; у разі необхідності забезпечення їх тимчасового влаштування, надання необхідної допомоги з урахуванням їхніх потреб;

10. Забезпечення безпеки дітей, стосовно яких надійшла інформація про жорстоке поводження з ними або загрозу їхньому життю чи здоров'ю, шляхом:

- невідкладного проведення оцінки рівня безпеки дитини спільно з уповноваженим підрозділом територіального органу Національної поліції, який

діє у межах своїх повноважень, фахівцем із соціальної роботи або іншим надавачем соціальних послуг, представником закладу охорони здоров'я, у разі необхідності із залученням інших фахівців;

- вжиття в разі необхідності заходів щодо організації надання дитині необхідної медичної допомоги, її тимчасового влаштування;

- підготовка клопотання до органу опіки та піклування про невідкладне відібрання дитини у батьків або осіб, які їх замінюють, у разі підтвердження факту загрози її життю та здоров'ю;

11. Підготовка та подання до суду позовних заяв про позбавлення, відібрання дитини у батьків без позбавлення їх батьківських прав;

12. Підготовка документів та проєктів рішень органу опіки та піклування для реєстрації народження підкинутих, знайдених дітей, дітей, покинутих у пологових будинках, інших закладах охорони здоров'я, дітей, мати яких померла чи місце проживання матері яких встановити неможливо, подання таких документів та рішень органам реєстрації актів цивільного стану;

13. Підготовка висновків про доцільність (недоцільність) повернення дитини, щодо якої було прийняте рішення про тимчасове влаштування, до батьків або інших законних представників;

14. Збір документів, необхідних для надання дитині статусу дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування, дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, підготовка проєктів відповідних рішень органу опіки та піклування;

15. Вжиття заходів щодо повернення в Україну дітей, позбавлених батьківського піклування, які є громадянами України та походять із Білоцерківської міської територіальної громади;

16. Ведення обліків дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, включаючи дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, дітей, які залишились без батьківського піклування, включаючи дітей, розлучених із сім'єю, дітей, які є іноземцями або особами без громадянства та виявили бажання особисто чи через інших осіб набути статусу

біженця або особи, яка потребує додаткового захисту (далі - діти, розлучені із сім'єю), дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; дітей, які можуть бути усиновлені; дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які прибули з інших територій; усиновлених дітей, за умовами проживання та виховання яких здійснюється нагляд; потенційних опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів; кандидатів в усиновлювачі; нерухомого майна дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування;

17. Участь у межах компетенції у судовому розгляді за участю неповнолітнього обвинуваченого з метою забезпечення прав та найкращих інтересів дітей;

18. Забезпечення в межах компетенції ведення єдиного електронного банку даних про дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів;

19. Вжиття вичерпних заходів для влаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, в сім'ї громадян України із дотриманням пріоритету сімейного виховання (усиновлення, опіка, піклування, влаштування у прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу), у тому числі:

- підготовка та видання висновків про можливість бути усиновлювачами особам, які бажають усиновити дитину;

- підготовка проєктів рішень органу опіки та піклування про утворення прийомної сім'ї, дитячого будинку сімейного типу, про встановлення опіки та піклування над дітьми-сиротами, дітьми, позбавленими батьківського піклування, влаштування їх до прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу.

Начальник служби: Гончарук Марина Валентинівна. Заступник начальника служби – начальник відділу: Махаринський Григорій Володимирович. Структура, штатний розпис служби затверджуються міською радою/виконавчим комітетом (Положення, додаток А)

За звітний період 2024 року до Служби надійшло 1173 звернення; прийнято 749 рішень службою, а виконавчий комітет ухвалив 674 рішення.

Проведено 20 засідань комісії з питань захисту прав дитини; на цих засіданнях розглянуто 650 питань щодо дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій або з інших причин перебували у складних життєвих обставинах.

Основними нормативними актами, які є основою діяльності Служби - це Постанова Кабінету Міністрів України № 866 від 24.09.2008 «Про затвердження Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини», Положення про службу у справах дітей Білоцерківської міської ради в новій редакції.

Служба у своїй діяльності взаємодіє з:

- міським виконавчим комітетом, органами освіти, охорони здоров'я, поліцією, соціальними службами;
- комісією з питань захисту прав дитини при виконкомі;
- громадськими організаціями, благодійними структурами;
- батьками, прийомними сім'ями, кандидатами на усиновлення.

Загальна роль Служби у справах дітей Білоцерківської міської ради полягає в наступному:

- Забезпечує реалізацію на рівні громади прав дітей, які встановлені законодавством: право на життя, розвиток, захист від насильства, бездоглядності.
- Попереджає негативні явища — безпритульність, бездоглядність, правопорушення серед дітей — через профілактику, супровід сімей.
- Забезпечує соціально-правовий супровід дітей у складних життєвих обставинах та їх родин.
- Забезпечує адміністративний і правовий супровід дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування.

Як видно зі аналізу, значна кількість звернень — понад тисячу за рік, що потребує ресурсів (кадрових, фінансових). Не всі складові положення та функції

публічно деталізовані, це потребує оновлення нормативно-правової бази. У умовах воєнного стану додалося навантаження на роботу з дітьми, які постраждали через агресію — це вимагає додаткових ресурсів, координації.

Хоча аналіз показує позитивні результати, є кілька моментів, які потребують уваги:

- 230 дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, що потребує постійного супроводу та ресурсів;
- залишається потреба в розширенні сімейних форм виховання — кількість прийомних сімей та патронатних сімей досить обмежена (3 прийомні, 3 патронатні). Це може свідчити про недостатній розвиток альтернатив державним установам заходів;
- профілактична робота (рейди, обстеження, заходи з попередження бездоглядності/безпритульності) – це проведені заходи по охоплених дітях.

Також Служба у справах дітей Білоцерківської міської ради здійснює проведення передбачених законодавством заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству стосовно дітей та за участю дітей, у тому числі:

- розроблення та проведення заходів щодо захисту прав і законних інтересів дітей, які постраждали від домашнього насильства, та дітей, які вчинили домашнє насильство у будь-якій формі;
- прийом та розгляд заяв і повідомлень про домашнє насильство стосовно дітей та за участю дітей, у тому числі повідомлень, що надійшли до кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей;
- інформування дітей, які постраждали від домашнього насильства, їхніх батьків, інших законних представників, якщо вони не є кривдниками дитини, а також дітей, які вчинили домашнє насильство у будь-якій формі, їхніх батьків, інших законних представників про права дітей, заходи, у яких вони можуть узяти участь, та послуги, якими вони можуть скористатися;
- проведення з батьками, іншими законними представниками дітей профілактичної роботи із запобігання домашньому насильству стосовно дітей і

за участю дітей, у тому числі із залученням у разі необхідності інших суб'єктів соціальної роботи із сім'ями, дітьми та молоддю в межах їхньої компетенції;

- порушення перед органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування питань про притягнення до відповідальності згідно із законом посадових осіб за невиконання або неналежного виконання ними обов'язків у разі виявлення фактів домашнього насильства, у роботі з дітьми, які постраждали від домашнього насильства, та дітьми, які вчинили домашнє насильство у будь-якій формі.

Відмітимо, що для виконання функцій щодо забезпечення влаштування у різні форми виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які перебувають на обліку дітей, які залишились без батьківського піклування, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування та дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які проживають у Білоцерківській міській територіальній громаді у службі діє відділ опіки та піклування. Штатна чисельність працівників служби, які забезпечують провадження діяльності з усиновлення, устанавлюється в межах граничної чисельності працівників (не менше ніж дві особи) з розрахунку один працівник на 50 дітей, які перебувають у такій службі на обліку дітей, що можуть бути усиновлені.

Висновки до розділу 2

Встановлено, що не зважаючи на широку мережу органів та установ, що покликані захищати права дитини, між цими органами відсутня як горизонтальна, так і вертикальна координація та ефективна взаємодія, а також існують інші слабкі місця.

З метою виявлення дітей, залишених без батьківського піклування в умовах воєнного стану активно працюють різні інституції, зокрема Державна служба в справах дітей. Службою спільно зі службами у справах дітей обласних, Київської міською військових адміністрацій проводиться щоквартальний моніторинг стану соціального захисту дітей, які з різних причин залишилися без батьківського піклування в умовах дії воєнного стану.

Нині в Україні в умовах повномасштабної війни захист прав дитини не повною мірою відповідає міжнародним стандартам, що пов'язано з особливими умовами – військовою агресією. Мільйони українських дітей щоденно перебувають під загрозою. Кількість постраждалих від війни дітей зросла на 50 % у 2024 році у порівнянні з показниками 2023 року.

Служба у справах дітей Білоцерківської міської ради утворена Білоцерківською міською радою та є підзвітною, підконтрольною та підпорядкованою Білоцерківській міській раді та міському голові. Основними завданнями та повноваженнями служби відповідно до Положення є реалізація на території Білоцерківської міської територіальної громади державної політики з питань соціального захисту дітей, запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, вчиненню дітьми правопорушень; визначення пріоритетних напрямів поліпшення становища дітей у Білоцерківській міській територіальній громаді, їх соціального захисту, сприяння фізичному, духовному та інтелектуальному розвитку.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

3.1. Напрями удосконалення інструментів публічної політики захисту прав дітей в умовах збройних конфліктів: міжнародна та вітчизняна практика

У сучасному світі спостерігається безліч збройних зіткнень, характер і кваліфікацію яких все важче стає визначити. По-перше, це пов'язано з ускладненням суб'єктного складу учасників збройного конфлікту, по-друге, з появою інших таких форм впливу на ведення збройного конфлікту, як, наприклад, здійснення «ефективного контролю» з боку держав, які не є стороною конфлікту, а так само з наявною термінологічною нечіткістю при характеристиці застосування сили між протиборчими сторонами, яка може привести до помилкової правової оцінки ситуації. Це однаково стосується як міжнародних, так і неміжнародних збройних конфліктів. Проблема застосування сили в міжнародному праві найтіснішим чином пов'язана з проблемою захисту цивільного населення. Слід зазначити, що норми міжнародного гуманітарного права (МГП) розвиваються в тісному зв'язку з нормами захисту прав людини і нормами національного кримінального права. І тут в світлі принципу гуманності, практика держав повинна бути спрямована на розширення наданих державам гарантій фізичним особам, як за допомогою механізмів національного права, так і за допомогою механізмів захисту прав людини наявних в міжнародному праві, особливо в умовах збройного конфлікту [52].

Одним з найскладніших з точки зору кваліфікації і найважчих за своїми наслідками сучасних збройних конфліктів є повномасштабна війна РФ проти України. Через триваючі бойові дії і погіршення гуманітарної ситуації тисячі українців, в тому числі дітей, були змушені покинути свої будинки. Розкриємо

пріоритети міжнародно-правових стандартів захисту прав дитини в умовах збройних конфліктів.

Захист дітей в умовах збройних конфліктів в міжнародній практиці розуміється як комплекс нормативно-правових актів, основними з яких є додатковий Протокол II до Женевських конвенцій 1977, Конвенція про права дитини 1989 р., Конвенція про найгірші форми дитячої праці 1999 р., Факультативний протокол до Конвенції про права дитини, що стосується участі дітей у збройних конфліктах 2000 р., а так само сформовані норми звичайного гуманітарного права, що отримала назву Женевської, була схвалена наступного року п'ятою Асамблеєю Ліги Націй. У 1924 р. в Женеві Ліга Націй на своїй 5-й сесії прийняла запропоновану Міжнародним союзом порятунку дітей Декларацію прав дитини [53].

У 1974 р. була прийнята Декларація про захист жінок і дітей в надзвичайних обставинах і в період збройних конфліктів, що містить рекомендації державам надавати особливий захист жінкам і дітям, що відносяться до цивільного населення.

Важливе значення має ДП II до Женевських конвенцій, ст. 13 якого говорить про захист цивільного населення. Однак ця стаття Конвенції не дає визначення поняття «цивільного населення» і формулюється лише принцип, згідно з яким, цивільне населення користується загальним захистом від небезпек, що виникають у зв'язку з військовими діями. Наприклад, забороняються Акти насильства або погрози насильством, що мають основною метою тероризувати цивільне населення, при цьому цивільні особи користуються таким захистом тільки до тих пір, поки вони не беруть безпосередньої участі у військових діях. Вперше в історії міжнародного права і права збройних конфліктів, другий Протокол кодифікує заборону нападати на цивільне населення і застосовувати силу проти окремих цивільних осіб [54].

Однак, слід зазначити, що ст. 3 загальна для всіх Женевських конвенцій залишається застосовною у всіх випадках і носить обов'язковий характер для її учасників. Особливого значення вона набуває в ситуаціях і для держав, у світлі

захисту цивільного населення, що не ратифікували Протокол II [54]. Хоча принцип особливого захисту дітей під час війни був сформульований в додатковому протоколі, згідно з яким діти користуються особливою повагою і їм забезпечується захист від будь-якого роду непристойних посягань; сторони, що знаходяться в конфлікті, забезпечують захист і допомогу, необхідну дітям через їх вік або з будь-якої іншої причини, в ДП II так само було включено аналогічне положення, що вказується в п. 3 ст. 4 Протоколу, який говорить, що «дітям забезпечуються необхідні турбота і допомога». Також в протоколі вказуються всі можливі заходи щодо запобігання безпосередньої участі дітей, які не досягли 15 років, у військових діях; забороняється винесення смертного вироку особам, які в момент вчинення правопорушення не досягли 18-річного віку.

Конвенція про права дитини також визначає норми, спрямовані на захист дітей у період збройних конфліктів. Так, ст. 38 цієї Конвенції вказує на обов'язок держав поважати норми МГП, що відносяться до дітей, і забезпечувати їх дотримання. Державні органи повинні вживати заходів щодо забезпечення матеріальної та медичної допомоги по відношенню до дітей, які відправляються в лікувальні профілакторії, інтернати, сприяти в пошуку їх рідних (ст. 30) [55].

Особливо слід зазначити, що в силу того, що тактика ведення збройних дій в сучасній ситуації передбачає ліквідацію економічного потенціалу суперника, це тягне за собою дії, при яких нанесення ударів здійснюється не тільки по військових об'єктах, а й по мирному населенню. В результаті в сучасних збройних інцидентах найзначніші втрати припадають на частку мирного (цивільного) населення, включаючи дітей як найбільш вразливу його складову. Таким чином, слід говорити, на нашу думку, про міжнародно-правовий статус дітей, що включає в себе норми міжнародного права, що забезпечують їх захист в період збройних конфліктів [56].

Разом з тим, норми міжнародного права повинні бути доповнені нормами права внутрішнього, що визначає правовий статус такої категорії, як діти-жертви збройних конфліктів, діти, які проживають на території збройних конфліктів,

чітко визначити відповідальність держави по відношенню до цих дітей і систему офіційного забезпечення.

Питання захисту прав дитини стало для України однією з ключових тем державної політики від перших днів незалежності. З 1991 р. по 2025 р. співпраця органів публічної влади й громадянського суспільства пройшла складну практику – від фрагментарних ініціатив до системних партнерств, що базуються на міжнародних стандартах, цифрових рішеннях і гуманітарному досвіді, здобутому під час війни.

Уже 27 лютого 1991 р. Верховна Рада ратифікувала Конвенцію ООН про права дитини, поклавши на державу юридичний обов'язок гарантувати кожному українському дитині фундаментальні права й свободи. У 1990-х при Кабінеті Міністрів послідовно формувалися структурні підрозділи у справах сім'ї та молоді, а перші громадські організації («Карітас-Україна», «СОС Дитячі Містечка») почали опікуватися соціально вразливими дітьми й сиротами. Хоч держава залишалася головним актором, саме НУО привносили інноваційні підходи – психосоціальну підтримку, перші програми протидії насильству, вуличні соціальні служби. Типовий формат взаємодії— «держзамовленнягрант» через обласні управління, що закладало підвалини майбутнього соціального контракування.

З ухвалення базового Закону «Про охорону дитинства», який закріпив державні гарантії, визначено напрями співпраці влади з громадським сектором. У цей же період з'являється перша Всеукраїнська програма «Діти України», а НУО «Ла Страда-Україна» вибудовує модернізовану систему допомоги постраждалим від насильства й торгівлі людьми, активно консулює МВС та Міністерство освіти. Поступово формується практика створення при міністерствах Громадських рад, куди входять провідні дитячі фонди, що дає можливість НУО впливати на зміст підзаконних актів та галузевих програм [1; 16].

Після 24 лютого 2022 р. захист дітей став питанням безпеки національного масштабу. Інституційний механізм був негайно активований – UNICEF

координує дитячий кластер спільно з урядом, забезпечуючи інтеграцію даних у систему «Дія» та розгортання цифрових кейс-менеджментрішень. Save the Children відкрила 28 дитячих та молодіжних просторів, охопивши близько 267 тис. дітей послугами захисту й психосоціальної підтримки; при цьому 40 % персоналу центрів складають соціальні працівники територіальних громад, делеговані рішенням уряду. Держава і неурядові організації (НУО) також створили спільний механізм документування випадків депортації та незаконного переміщення дітей на окуповані території й до РФ – у тому числі задля доказової бази для МКС [17].

З 2023 р. Мінцифри та громадські коаліції («Діти України без сиріт», «Українська мережа за права дитини») працюють над модулем «Дія.Діти»: електронні соціальні послуги, цифрові картки дитини-сироти, подання заяв на патронат, відстеження статусу опіки. НУО тестують чат-боти для первинного відбору кейсів насильства й алгоритми раннього ризик-менеджменту; державні служби вносять дані до Єдиної інформаційної системи соціального захисту населення. Водночас міжнародні корпорації (Citi, Microsoft) фінансують цифрове переоснащення центрів соцслужб через UNICEF-партнерства [11].

Таким чином, серед досягнень співпраці різних інституцій можна назвати:

- нормативне зближення з ЄС. Повноцінна гармонізація законодавства з acquis - від антидискримінаційних норм до регулювання усиновлення;
- децентралізація соціальних послуг. Більш ніж 1 200 громад створили служби у справах дітей та мультидисциплінарні команди;
- скорочення інституційного догляду. Кількість дітей в інтернатах зменшилася на третину порівняно з 2017 р., попри війну;
- систематизація гуманітарного реагування.

Удосконалений системний підхід забезпечує безперервний обмін даними між більш як 70 організаціями й урядовими структурами.

Разом з тим, існує і низка актуальних викликів, серед яких:

- правова й психологічна реінтеграція депортованих/розлучених дітей;

- хронічне недофінансування профілактичних програм на місцевому рівні; загрози безпеці працівників соціальної сфери у прифронтових громадах;
- необхідність захисту дитячих даних у процесі цифровізації тощо.

Повномасштабна війна, яка стала вимушеним поштовхом до ряду змін соціального захисту, призвела до величезних втрат серед військових і добровольців, що стали на захист країни. Тисячі українських сімей втратили годувальників, і особливо болючим є те, що багато дітей залишилися без батька або матері. Тому в процес активно включилися благодійні фонди й організації. За рік від початку вторгнення під опіку лише одного благодійного фонду «Діти Героїв» потрапило понад 3400 дітей, 80% з яких – це діти загиблих військових (7% втратили обох батьків). Станом на лютий 2024 року цей фонд опікується вже понад 8000 дітей, і ця кількість невпинно зростає. Захист прав таких дітей набув першочергового значення для держави і суспільства. В умовах війни держава Україна сформувала правові механізми і програми підтримки, аби забезпечити дітям полеглих захисників належну допомогу – від матеріального забезпечення до освіти та психологічної реабілітації [32].

Для захисту родин загиблих оборонців в Україні сформовано розгалужену систему соціально-правових гарантій. Базовим актом є Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», який у статті 10 визначає коло осіб, на яких поширюються відповідні пільги, зокрема членів сімей загиблих (померлих) захисників і захисниць України. До членів сім'ї загиблого закон відносить, зокрема, неповнолітніх дітей (а також повнолітніх дітей до 23 років, якщо вони навчаються). Таким дітям видається посвідчення члена сім'ї загиблого, що підтверджує їхній особливий статус і право на пільги. Причинний зв'язок загибелі військовослужбовця з бойовими діями встановлюється спеціальними комісіями, після чого сім'я набуває офіційного статусу і пов'язаних з ним прав.

Держава гарантує одноразову грошову допомогу сім'ям загиблих військовослужбовців. Відповідно до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [57], у разі загибелі (смерті)

військового його сім'я має право на одноразову допомогу в розмірі 500- кратного прожиткового мінімуму для працездатних (на дату загибелі). На практиці у умовах війни ця допомога була суттєво збільшена: постановами уряду встановлено виплату 15 млн грн сім'ї загиблого захисника України (сума розподіляється рівними частками між отримувачами). Для отримання цих коштів законний представник сім'ї звертається із заявою до територіального центру комплектування (військкомату), додаючи необхідні документи (свідоцтво про смерть, документи про родинні зв'язки тощо). Окрім одноразової компенсації, сім'ї загиблих мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника. Непрацездатні члени сім'ї – насамперед діти – отримують пенсію по втраті годувальника до 18 років, а якщо дитина навчається на денній формі – до 23 років. Причому діти-сироти (що втратили обох батьків) отримують таку пенсію незалежно від факту навчання до досягнення 23 років. Ці виплати покликані забезпечити мінімальний рівень фінансової стабільності для сімей, що втратили годувальника.

Держава особливу увагу приділяє тому, щоб діти загиблих захисників мали доступ до освіти на рівних або кращих умовах. Законодавством передбачено кілька важливих гарантій. По-перше, такі діти мають право на безоплатне харчування у державних і комунальних закладах освіти – від дитячих садків до закінчення професійно-технічних чи фахових передвищих навчальних закладів. Фінансування безкоштовного харчування здійснюється з місцевих бюджетів, за заявою батька чи опікуна та пред'явлення посвідчення пільгової категорії.

По-друге, діти загиблих військових користуються правом позачергового зарахування до дитячих садочків за місцем проживання – органи місцевої влади повинні забезпечити їм місце в садку першочергово, навіть якщо для цього треба направити дитину до іншого закладу. На етапі здобуття вищої освіти дітям полеглих воїнів надано право вступу поза конкурсом до державних і комунальних закладів вищої та фахової передвищої освіти (на бюджетні місця).

Крім того, існує система державної цільової підтримки для здобуття освіти: діти загиблих захисників можуть отримати повну оплату навчання за

рахунок бюджету (при вступі на бюджетне місце або через переведення з контракту на вакантне бюджетне місце), пільгові довгострокові кредити на освіту, соціальні стипендії, безоплатне забезпечення підручниками та доступом до інтернету в закладах освіти, а також безоплатне проживання в гуртожитках. Для отримання такої підтримки студент подає заяву керівництву закладу із посвідченням члена сім'ї загиблого і свідоцтвом про народження.

Важливо, що у 2023-2025 роках уряд впроваджує експериментальний проект додаткової допомоги на навчання: за ініціативою Міністерства у справах ветеранів, Кабмін схвалив програми одноразової безповоротної допомоги на оплату навчання для дітей захисників України, які навчаються на контрактній основі у фахових коледжах чи університетах. Ця програма охопить 2024/25 та 2025/26 навчальні роки і фінансується з держбюджету. Право на неї мають, зокрема, діти, що мають статус члена сім'ї загиблого захисника України. Таким чином, на законодавчому рівні дітям полеглих героїв гарантується підтримка на всіх щаблях освіти – від дошкільної до вищої – щоб фінансові чи інші бар'єри не завадили їм навчатися і розвиватися.

Держава забезпечує також низку пільг у сфері охорони здоров'я і соціальних послуг для дітей, які втратили батьків на війні. Такі діти мають право на безоплатне отримання ліків та медичних виробів за рецептами лікарів. Фактично, сімейний лікар виписує рецепти, а аптеки відпускають необхідні препарати без оплати – достатньо пред'явити документ про належність до пільгової категорії. Окрім того, діти користуються правом на щорічне безкоштовне медичне обстеження і диспансеризацію (що важливо для раннього виявлення можливих проблем зі здоров'ям), а також на першочергове обслуговування у лікувально-профілактичних закладах та першочергову госпіталізацію в разі потреби. За наявності посвідчення пільговика лікарні і поліклініки повинні приймати таких дітей поза чергою.

Для реабілітації і відпочинку законодавством передбачено право дитини з родини загиблого щороку (один раз на рік) отримати пільгову путівку до санаторію, будинку відпочинку чи на туристичну базу Міністерства оборони чи

іншого силового відомства. За таку путівку сім'я оплачує лише частину вартості, визначену Кабміном, решта фінансується державою. Щоб скористатися цим, треба звернутися до ТЦК та СП (військкомату) із заявою та копією свідоцтва про народження і документу про пільгу. На місцевому рівні органи влади також організують оздоровлення та відпочинок цих дітей: законом прямо встановлено пріоритетне забезпечення путівками до дитячих оздоровчих таборів за рахунок державного, місцевих бюджетів та інших джерел.

Таким чином, в Україні створено додаткові умови для застосування інструментів політики всебічного захисту прав дітей загиблих захисників. Вони включають фінансову підтримку (одноразові виплати, пенсії), освітні пільги (безкоштовне харчування, вступ поза конкурсом, оплата навчання), медичні пільги (безкоштовні ліки, обстеження) та заходи соціальної підтримки (оздоровлення, пріоритетні послуги

3.2. Удосконалення інституційного забезпечення публічної політики захисту прав дітей-біженців

Тож, серед викликів, спричинених початком повномасштабної війни проти України, своє місце посідає забезпечення прав тих дітей, котрі опинилися за межами України. Ця частка дітей не однорідна і складається щонайменше з таких частин:

- діти-біженці війни, які перебувають в країнах Європи разом із батьками, або їх офіційними представниками (за даними Європейської Комісії, станом на кінець серпня 2022р. їх нараховувалося близько 506 тис. осіб);

- діти, котрі в складі своїх родин виїхали в такі країни як Австралія, Канада, Туреччина, США тощо (постійно рухома частина контингенту, кількість якої чітко не визначена);

- діти, які разом з батьками з різних причин були змушені виїхати на територію країни-агресора і тимчасово там перебувають, а також діти, чії батьки

свідомо отримали громадянство рф (постійно рухомі частини контингенту, кількість яких чітко не визначені);

- депортовані, а фактично – викрадені країною-агресором діти, вивезені на її територію (за даними на січень 2023р. їх кількість дорівнює щонайменше 14 тис. осіб) [26].

Стан неповнолітнього громадянина України, котрий опинився за межами України в статусі тимчасово захищеної особи внаслідок повномасштабної агресії проти нашої держави після 24.02.2022р. визначено Законом. Дане уточнення важливе з термінологічної точки зору, адже у відповідності до ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства», дитина-біженець – це дитина, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності [58].

Хронологічна наближеність аналізованих подій є однією з причин відсутності значної кількості наукових публікацій з даної проблематики. На початок 2025р. питання захисту та забезпечення прав українських дітей – біженців війни, висвітлюються переважно у періодичній пресі, матеріалах публіцистичного характеру [4; 26]. Протягом травня-грудня 2022р. аналітичним центром CEDOS було підготовлено п'ять аналітичних записок, що висвітлюють проблеми реалізації державної політики в умовах війни, в тому числі і щодо дітей-біженців [59; 60].

Важливим джерелом актуальної інформації є інтернет-ресурси громадських організацій правозахисного, освітнього та соціального спрямування [61]. Все більший обсяг важливої інформації аналітичного характеру оприлюднюється секретаріатом Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Уповноваженою Президента України з прав дитини та дитячої реабілітації, Освітнім омбудсманом України тощо [62].

Отже, предметом особливої уваги органів виконавчої влади мають стати діти, котрі перебувають в складі тих родин які евакуювалися за кордон.

Практичними кроками з забезпечення інтересів українських дітей-біженців війни стали періодичні моніторингові візити до місць їх компактного перебування в країнах ЄС з боку представників секретаріату омбудсмана України, радника-уповноваженого президента України з прав дитини та дитячої реабілітації, народних депутатів.

Продовжує існувати проблема точності фактичних даних, що відображають важливі соціально-поселенські та соціально-демографічні характеристики даної проблеми [61]. Як впливові міжнародні (Управління верховного комісара ООН в справах біженців, ЮНІСЕФ, Світовий банк, Європейське агентство з охорони зовнішніх кордонів), так і вітчизняні інституції (МОН України, Державна прикордонна служба України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Освітній омбудсман України) оперують відомостями, які висвітлюють окремі кількісні показники обраної теми.

Чисельність українських дітей в країнах ЄС постійно змінюється, що пов'язано із привабливістю тієї чи іншої держави в очах тимчасово захищених осіб, що, в свою чергу, ґрунтується на таких чинниках як: розмір соціальної допомоги та її купівельна спроможність; загальна вартість життя; доступність освітніх закладів для дітей; обов'язковість відвідування мовних курсів; наявність можливостей для працевлаштування без знання мови країни перебування та ін.

Станом на початок 2025р. за сукупністю вищенаведених критеріїв в умовному рейтингу українських біженців на першому місці знаходиться Німеччина, адже саме ця країна надає найбільшу за обсягом фінансову підтримку українцям. Так, українська дитина шкільного віку, котра перебуває у Німеччині в статусі захищеної особи, може розраховувати на наступні прямі виплати (м. Зангерхаузен, м. Дорфін, Німеччина): близько 320-370 євро на місяць – соціальна виплата, точний розмір якої залежить від віку конкретної дитини (доросліша дитина – більша виплата), кількості дітей в родині та інших чинників. З другої половини 2022р. її розмір поступово зростає і, у лютому 2023р. для дітей віку 14-18 років досягатиме 420 євро на місяць; близько 150 євро на рік – виплата, спрямована дітям, котрі відвідують навчальні заклади. Розподіляється на дві

частини (2/3 на початку навчального року і 1/3 в середині) і призначена для придбання канцелярських товарів та іншого навчального знаряддя; близько 20-25 євро на місяць, починаючи з липня 2022р. і по травень 2023р. включно – соціальна виплата, що отримала в середовищі українців назву «ковідна», адже спрямована на компенсацію поточних витрат домогосподарств у зв'язку з пандемією COVID-19 [26; 62].

Також існують приклади непрямих виплат з боку приймаючих громад шляхом надання сертифікатів на придбання конкретних груп товарів у визначених торгівельних закладах, наприклад: купівлю ранців та іншого шкільного приладдя для учнів початкових класів (м. Дорфін, Німеччина).

Освітні права дітей-біженців війни забезпечені на достатньо високому рівні. Вони мають можливість перебувати в дитячих садочках та навчатися в школах країн перебування, відвідувати заклади позашкільної освіти. Приймаючими країнами створені всі умови для адаптації дітей, вивчення ними мови, поступової інтеграції в місцеве освітнє середовище. Наприклад, у федеральній землі Тюрінгія (Thuringen), на оформлення дитини до школи відводиться до 90 днів [63]. Таким чином, батьки мають час для уважного підбору закладу та ретельного оформлення всіх необхідних документів отримання консультацій від фахівців Schulamt – державного відомства у справах шкіл.

В Україні дитині фактично гарантовано право навчатися у найближчій школі. Так, відповідно до п.2 ст. 8 Закону України «Про повну загальну середню освіту», кожна дитина має право на здобуття початкової та базової середньої освіти у найбільш доступному та наближеному до місця її проживання закладі освіти [64]. В більшості земель Німеччині головним критерієм є наявність вільного місця, але не фізична наближеність закладу. Отже, німецькі школи намагаються дотримуватися граничних норм наповненості класів, натомість українські фахівці в довоєнний час постійно наголошували на переповненості класів в популярних школах обласних центрів як на одному з найпоширеніших

прикладів порушення права дитини на безпечне для здоров'я освітнє середовище.

Однією з важливих переваг освітнього середовища німецьких, польських, голландських шкіл є їх реальна, але не декларативна дитиноцентричність, в усіх її вимірах, починаючи від архітектури та інтер'єру приміщень, побудованих за принципами універсального дизайну, і завершуючи ставленням педагогів до учнів та їх батьків. Всі опитані нами респондентки відзначали відкритість та комунікабельність як учительського, так і адміністративного персоналу закладів. Одночасно спостерігається високий рівень поваги до педагога, його професійної гідності, особистого простору, вільного часу тощо. Як правило, номери телефонів ментора (класного керівника) та представника адміністрації школи включно із директором, загальнодоступні для батьків учнів, проте зловживати цим каналом комунікації у позанавчальний час вважається неприпустимим. Таке ставлення допомагає сформувати в українських дітей ставлення до вчителів не як до безправних надавачів освітніх послуг, але як до старших партнерів в справі набуття корисних знань та навичок.

Партнерський підхід поєднується з неухильним дотриманням як національного освітнього законодавства, так норм і внутрішнього розпорядку освітніх установ. В Німеччині та Нідерландах відвідування учнями навчального закладу є обов'язковим і ретельно контролюється. Адміністрація шкіл готує персональний звіт про відвідування уроків кожною дитиною та надсилає його для ознайомлення батькам наприкінці кожного місяця (м. Леккеркерк, Нідерланди).

Характерною рисою є постійна взаємодія школи не лише із співробітниками Schulamt, але і з працівниками Jungenamt – відомства, що є подібним до служби в справах дітей. Остання інституція заслуговує на окрему увагу не лише як предмет наукового дослідження. Проведені інтерв'ю дають підстави для твердження про обережне ставлення біженок українок до мережі цих установ. Як наголосила одна з респонденток (м. Шлюхтерн, Німеччина), перш ніж звернутися по допомогу до Jungenamt, жінка має бути стовідсотково

впевнена в своїй правоті, адже в абсолютній більшості випадків співробітники *Jungenamt* приймуть сторону дитини, натомість поведінка батьків стане предметом посиленої уваги [66; 67].

Подібне стримане ставлення до згаданої установи зумовлено тим, що з середини 2022р. в інформаційному полі поступово збільшилася кількість повідомлень про необ'єктивний і переважно радикальний підхід співробітників *Jungenamt* до розв'язання сімейних конфліктів в родинх українських біженців. При цьому, ініціаторами з'ясування ситуації можуть виступають не українці, але їх німецькі сусіди, вчителі місцевих шкіл, члени тих німецьких родин, котрі прихистили українців.

Разом з тим, доречним було би проведення відповідної інформаційної та просвітницької роботи в середовищі родин українських біженців війни, ініціаторами якої могли б виступити вітчизняні дипломатичні установи, представники омбудсмена України, громадські організації правозахисного спрямування. Практичним результатом такої роботи могли б стати тематичні сторінки/блоги в інтернет-просторі, причому важливо, щоб їх авторами та адміністраторами були саме українські посадові особи, лідери недержавних організацій та, дуже бажано, фахівці з ювенальної юстиції в країні перебування. Це дозволить вирішити одночасно два важливі завдання. По-перше, озброїти українських батьків перевіреною та актуальною інформацією, що надасть їм впевненості, позитивно позначиться на психологічному кліматі в родині, застереже від необґрунтованих страхів. По-друге, ці інтернет-ресурси стануть ефективним знаряддям в інформаційній війні, котра ведеться між проукраїнськими силами та пропагандистською машиною держави-агресора, в тому числі і в європейському медіа-просторі.

Об'єктом особливої уваги урядових інституцій мають стати ті діти, що виїхали за межі європейського континенту, зокрема до США та Канади. Остання, впровадивши у березні 2022р. спеціальні умови для громадян України в межах програми CUAET (Canada-Ukraine authorization for emergency travel), стає все більш популярною в середовищі українців-біженців. Станом на січень 2023р. на

отримання віз подано заявок від близько 800 тис. осіб, а 130 тис. українців вже перебувають на території Канади завдяки CUAET. Можемо стверджувати, що у випадку загострення військово-політичної ситуації в Центральній Європі, щільність потоку українських біженців до Канади буде збільшуватися за рахунок тих осіб, котрі отримали канадську візу, але на даний час проживають в Польщі, Чехії, Німеччині, спостерігаючи за розвитком подій. У зв'язку з цим зростає роль закордонних місій України, що мають посилити роботу із консульського обліку наших громадян, особливо тих в чиїх родинах є неповнолітні діти [65].

Також однією з найпроблемніших складових є боротьба за права тих дітей, які опинилися на території країни-агресора. Як свідчать офіційні дані, якщо станом на листопад 2022р., до країни-агресора було депортовано понад 11 тис. українських дітей, то наприкінці січня 2023р. ця цифра дорівнювала вже 14 тис. Вносячи швидкі зміни до російського законодавства, влада країни-агресора намагається легалізувати та легітимізувати процеси всиновлення дітей з України своїми громадянами, намагаючись таким чином підважити дію статей 15-ї та 50-ї Женевської конвенції 1949р. Особливу небезпеку така злочинна діяльність становить для дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування. Ще одну групу ризику становлять діти, чиї батьки з різних причин прийняли громадянство країни-агресора, отримання якого для українців було свідомо спрощене в останні роки владою цієї держави [26].

Очевидно, що припинити ці протизаконні дії до повної деокупації території України надзвичайно складно, проте необхідно вести якомога більш точний облік таких дітей, залучаючи до цього процесу всі зацікавлені міжнародні інституції. Починаючи з 2022-2023рр. тема повернення українських дітей на територію нашої держави регулярно піднімається омбудсменом України в перемовинах з офіційними особами країною-агресора. І хоча кількість повернутих на батьківщину українських дітей поки що вимірюється лише десятками, ці тактичні успіхи є свідченням того, що інститут омбудсмена залишається дієвим інструментом захисту прав дітей в умовах повномасштабної агресії.

В цілому права дітей – громадян України в досліджених нами країнах перебування забезпечені на високому рівні. Абсолютна більшість українців, котрі перебувають в статусі захищених осіб в цих державах, мають можливості не лише для продовження повноцінного навчання, але й задоволення своїх потреб у творчому, мистецькому, спортивному розвитку. Значна частина українських дітей випереджають своїх європейських однолітків за рівнем оволодіння шкільною програмою, обсягом засвоєних теоретичних знань тощо.

Висновки до розділу 3

1. Виявлено, що Конвенція про права дитини визначає норми, спрямовані на захист дітей у період збройних конфліктів. Так, ст. 38 цієї Конвенції вказує на обов'язок держав поважати норми міжнародного права, що відносяться до дітей, і забезпечувати їх дотримання. Державні органи повинні вживати заходів щодо забезпечення матеріальної та медичної допомоги по відношенню до дітей, які відправляються в лікувальні профілакторії, інтернати, сприяти в пошуку їх рідних. Разом з тим, норми міжнародного права повинні бути доповнені нормами права внутрішнього, що визначає правовий статус такої категорії, як діти-жертви збройних конфліктів, діти, які проживають на території збройних конфліктів, чітко визначити відповідальність держави по відношенню до цих дітей і систему офіційного забезпечення.

2. Питання захисту прав дитини стало для України однією з ключових тем державної політики від перших днів незалежності. З 1991 р. по 2025 р. співпраця органів публічної влади й громадянського суспільства пройшла складну практику – від фрагментарних ініціатив до системних партнерств, що базуються на міжнародних стандартах, цифрових рішеннях і гуманітарному досвіді, здобутому під час війни. Повномасштабна війна, яка стала вимушеним поштовхом до ряду змін соціального захисту, призвела до величезних втрат серед військових і добровольців, що стали на захист країни. Тисячі українських сімей втратили годувальників, і особливо болючим є те, що багато дітей залишилися без батька або матері. Тому в процес активно включилися благодійні фонди й організації.

3. З'ясовано, що особливу увагу держава приділяє тому, щоб діти загиблих захисників мали доступ до освіти на рівних або кращих умовах. По-перше, такі діти мають право на безоплатне харчування у державних і комунальних закладах освіти – від дитячих садків до закінчення професійно-технічних чи фахових передвищих навчальних закладів. Фінансування безкоштовного харчування здійснюється з місцевих бюджетів, за заявою батька чи опікуна та пред'явлення посвідчення пільгової категорії.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Отримані результати дослідження у сукупності вирішують завдання, що полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад і розробленні практичних рекомендацій з удосконалення інституційного забезпечення публічної політики захисту прав дітей в умовах війни. За результатами проведеного дослідження сформульовано такі основні висновки:

1. Досліджено методологічні основи формування напрямів публічної політики захисту дітей. Виявлено, що основу публічної політики України у сфері захисту дітей сформовано на нормативно-правових актах, які регламентують діяльність суб'єктів у цій сфері, а також визначають повноваження батьків, опікунів, піклувальників та представників державних установ у межах механізмів захисту дитячих прав. Вони спрямовані на забезпечення комплексного підходу до підтримки дітей, які постраждали від воєнних дій та мінімізацію ризиків порушення їхніх основоположних прав.

2. Обґрунтовано поняття механізму інституційного забезпечення публічної політики захисту прав дитини, який формується системою органів, інститутів, механізмів, процедур і ресурсів, які гарантують реалізацію цілей державної політики у певній галузі. У сфері захисту дітей в умовах воєнного стану він охоплює: органи державної влади та місцевого самоврядування, що формують і реалізують політику; нормативно-правові акти, що регламентують права дітей та дії держави; інститути громадянського суспільства, які беруть участь у захисті прав дитини; механізми координації та моніторингу; ресурсне забезпечення (фінансове, кадрове, технічне).

3. Доведено, що попри воєнні виклики, на 2025 р. Україна володіє необхідними інструментами, інституціями й технологіями, а також правовими складовими механізму інституційного забезпечення публічної політики захисту прав дитини щоб забезпечити не лише виживання, а й повноцінний розвиток кожної дитини—питання залишається у стабільному ресурсному наповненні й невинному контролі за виконанням ухвалених стратегій.

4. Досліджено практику формування інституційного забезпечення публічної політики захисту прав дітей в Україні. Виявлено, що не зважаючи на широку мережу органів та установ, що покликані захищати права дитини, між цими органами відсутня як горизонтальна, так і вертикальна координація та ефективна взаємодія, а також існують інші слабкі місця. Державна служба в справах дітей може координувати окремі складові діяльності Служб в справах дітей місцевого рівня, але не має на них прямого впливу. Це призводить до авторитарних проявів з боку окремих голів територіальних громад, які не вважають за необхідне створювати та ресурсно забезпечувати місцеві Служби в справах дітей, що особливо актуально в деокупованих громадах, а також громадах, які прийняли значну кількість дітей ВПО.

5. З метою виявлення дітей, залишених без батьківського піклування в умовах воєнного стану активно працюють різні інституції. Так проведено аналіз діяльності ряду публічних інституцій захисту прав дітей, зокрема, досліджено діяльність Державної служби в справах дітей. Службою спільно зі службами у справах дітей обласних, Київської міською військових адміністрацій проводиться щоквартальний моніторинг стану соціального захисту дітей, які з різних причин залишилися без батьківського піклування в умовах дії воєнного стану. В Україні в умовах повномасштабної війни захист прав дитини не повною мірою відповідає міжнародним стандартам, що пов'язано з особливими умовами – військовою агресією. Мільйони українських дітей щоденно перебувають під загрозою. Кількість постраждалих від війни дітей зросла на 50 % у 2024 році у порівнянні з показниками 2023 року.

6. Проведено оцінку діяльності Служби у справах дітей Білоцерківської міської ради. Так, Служба у справах дітей БМР є підзвітною, підконтрольною та підпорядкованою Білоцерківській міській раді та міському голові. Основними завданнями та повноваженнями служби відповідно до Положення є реалізація на території Білоцерківської міської територіальної громади державної політики з питань соціального захисту дітей, запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, вчиненню дітьми правопорушень; визначення пріоритетних

напрямів поліпшення становища дітей у Білоцерківській міській територіальній громаді, їх соціального захисту, сприяння фізичному, духовному та інтелектуальному розвитку.

7. Запропоновано шляхи удосконалення інструментів публічної політики захисту прав дітей в умовах збройних конфліктів з урахуванням міжнародної та вітчизняної практики. Питання захисту прав дитини стало для України однією з ключових тем державної політики від перших днів незалежності до нинішнього 2025 р., коли співпраця органів публічної влади й громадянського суспільства, пройшовши складну практику – від фрагментарних ініціатив до системних партнерств, нині базуються на міжнародних стандартах, цифрових рішеннях і гуманітарному досвіді, здобутому під час війни. Так, норми міжнародного права повинні доповнені нормами права внутрішнього, зокрема, чітко визначено правовий статус такої категорії, як діти-жертви збройних конфліктів, діти, які проживають на території збройних конфліктів мають мати відповідне державне забезпечення.

Основними досягненнями співпраці міжнародних та вітчизняних інституцій є:

- нормативне зближення з ЄС з гармонізацією законодавства з *acquis* - від антидискримінаційних норм до регулювання усиновлення;
- децентралізація соціальних послуг, більш ніж 1200 громад створили служби у справах дітей та мультидисциплінарні команди;
- скорочення інституційного догляду, кількість дітей в інтернатах зменшилася на третину порівняно з 2017 р., попри війну;
- систематизація гуманітарного реагування.

8. Серед напрямів удосконалення запропоновано перехід на системне забезпечення безперервного обміну даними між організаціями й урядовими структурами з наступних питань:

- правова й психологічна реінтеграція депортованих/розлучених дітей;
- фінансування профілактичних програм на місцевому рівні;
- безпека працівників соціальної сфери у прифронтових громадах;

- захист дитячих даних у процесі цифровізації.

9. Вивчено права дітей-біженців війни, які перебувають за межами України і які, відповідно до проведеного дослідження, забезпечені на достатньо високому рівні. Діти мають можливість перебувати в дитячих садочках та навчатися в школах країн перебування, відвідувати заклади позашкільної освіти. Приймаючими країнами створені всі умови для адаптації дітей, вивчення ними мови, поступової інтеграції в місцеве освітнє середовище. Однією з важливих переваг освітнього середовища німецьких, польських, голландських шкіл є їх реальна, але не декларативна дитиноцентричність, в усіх її вимірах, починаючи від архітектури та інтер'єру приміщень, побудованих за принципами універсального дизайну, і завершуючи ставленням педагогів до учнів та їх батьків.

10. Виявлено одну з найпроблемніших складових - боротьба за права дітей, які опинилися на території країни-агресора. За офіційними даними до січня 2023р. ця цифра - 14 тис. дітей. Вносячи швидкі зміни до російського законодавства, влада країни-агресора намагається легалізувати та легітимізувати процеси всиновлення дітей з України своїми громадянами. Особливу небезпеку така злочинна діяльність становить для дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування. Припинити ці протизаконні дії до повної деокупації території України надзвичайно складно, проте важливо вести якомога більш точний облік таких дітей, із залученням до цього процесу всіх зацікавлених міжнародних інституцій. Починаючи з 2022-2023рр. тема повернення українських дітей на територію нашої держави регулярно піднімається омбудсменом України в перемовинах з офіційними особами країною-агресора. Кількість повернутих на батьківщину українських дітей поки що вимірюється десятками, але тактичні успіхи є свідченням того, що інститут омбудсмена залишається дієвим інструментом захисту прав дітей в умовах повномасштабної агресії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001р. № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
2. Про освіту : Закон України № 2145-VIII від 5 вересня 2017 р. // Відомості Верховної Ради України. 2017. № 38-39. ст. 380.
3. Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей : Закон України від 2 червня 2005 року. № 2623-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-15#Text> (дата звернення: 18.07.2025)
4. Дакал А.В. Джерелознавчий аналіз проблематики захисту прав дитини в українському державотворчому дискурсі. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 19. С. 68-75
5. Кондратюк Т. Павленко Ю. Захист прав дитини як важливий напрям державноуправлінської сімейної політики. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 4. С. 83-88.
6. Мульська О. П., Іванюк У. В., Добробут дітей в економіці України: аналіз та моделювання. *Modern Economics*. 2019. № 17(2019). С. 165-171. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V17\(2019\)-26](https://doi.org/10.31521/modecon.V17(2019)-26).
7. Деякі питання захисту прав дитини та надання послуги патронату над дитиною Постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2021 р. № 893. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/893-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.07.2025)
8. Кравченко М. В. Надання послуги раннього втручання для сімей з дітьми, які мають порушення розвитку, в умовах війни. *Публічно-управлінські та цифрові практики*. 2024. Вип. 1. С.72-83.
9. Деякі питання Державної служби у справах дітей : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 вересня 2023 р. № 1048 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1048-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.07.2025).

10. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2024р. К., 2025. 543 с.

11. Дія. Освіта. <https://osvita.diia.gov.ua/> (дата звернення: 08.08.2025).

12. Національна соціальна сервісна служба України. Офіційний інтернет-сайт. URL: <https://nssu.gov.ua/>

13. Стратегія Ради Європи з прав дитини . <https://rm.coe.int/-2016-2021-/1680931c9c> (дата звернення: 18.08.2025)

14. Дотримання прав дітей, позбавлених батьківського піклування, що були переміщені з України. <https://www.unicef.org/eca/media/32316/file/Fulfilling%20the%20rights%20of%20children%20without%20parental%20care%20displaced%20from%20Ukraine%20UK.pdf> (дата звернення: 18.08.2025)

15. Костишин Е. І., Шевців Ю. О. Інституційно-правовий механізм захисту дітей в Україні в умовах воєнного стану. *Публічне управління та соціальна робота*. 2023. № 1. С. 29-36. URL: <https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/soc/article/view/2583/2473>

16. Ла Страда – Україна. Аналітичний звіт про стан захисту прав дітей у період війни. Київ, 2024. 48 с.

17. UNICEF Ukraine. Офіційний сайт. URL: <https://www.unicef.org/ukraine>.

18. Машкіна О.І. Захист прав дітей-біженців в умовах воєнного стану. *Теорія та практика державного управління* : зб. наук. праць. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна. 2022. № 2 (75). С.99-112. DOI: <http://doi.org/10.26565/1727-6667-2022-2-06>

19. Питання Уповноваженого Президента України з прав дитини. Указ Президента України від 11 серпня 2011 року №811/2011. <https://www.president.gov.ua/documents/8112011-13443> (дата звернення: 18.08.2025)

20. Про забезпечення захисту прав дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії проти України: Постанова Кабінету Міністрів України від 5

квітня 2022 р. № 386. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2022-%D0%BF>. (дата звернення: 19.08.2025)

21. Машкіна О.І. Нормативно-правове та інституційне забезпечення публічної політики захисту дітей в умовах воєнного стану. *Наукові перспективи (Серія «Державне управління»)* : журнал. Київ, 2025. Вип. 6 (60). С. 240-249. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-6\(60\)-240-249](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-6(60)-240-249)

22. З ТОТ вдалося повернути дві українські сім'ї з дітьми. <https://gwaramedia.com/z-tot-vdalosya-povernuti-dvi-ukra%D1%97nski-sim%D1%97-z-ditmi/> (дата звернення: 19.08.2025)

23. Комплексне оцінювання системи правосуддя, дружнього до дитини в Україні./ Л. Гриценко, Д. Селіцкі, А. Філіпішина, А. Черноусов, за заг. ред. О. Калашник. Київ: 2024. <https://rm.coe.int/-b5/1680af3518>

24. Про призначення Д. Герасимчук Радником-уповноваженим Президента України з прав дитини та дитячої реабілітації: Указ Президента України № 245/2021 від 15 червня 2021 р. <https://www.president.gov.ua/documents/2452021-39169> (дата звернення: 18.08.2025)

25. Комітет Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики. <https://kompkd.rada.gov.ua/> (дата звернення: 18.08.2025)

26. Державна служба України в справах дітей. <https://children.gov.ua/>

27. Борисюк І.Е. «Дитячий» омбудсмен у механізмі захисту прав дитини. Юридичний бюлетень. 2021. Вип.18. С. 19-25.

28. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

29. Порядок і умови призначення та виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) військовослужбовців Збройних Сил України в період дії воєнного стану : Затверджено Наказом Міністерства оборони України від 25.01.2023р. №45. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0176-23#Text>

30. Спеціаліст із безпеки в освітньому середовищі. МВС України. <https://mvs.gov.ua/bezpecne-ditinstvo/specialist-iz-bezpeki-v-osvitnyomu-seredovishhi-1> (дата звернення: 10.09.2025)

31. Машкіна О.І., Меляков А.В., Зуб А.В. Освітній омбудсман в Україні: функції, повноваження, напрями діяльності. *Актуальні проблеми державного управління* : зб. наук. праць. Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр». 2019. № 1(55). С.190-197
32. Діти війни. <https://childrenofwar.gov.ua/> (дата звернення: 10.09.2025)
33. Всеукраїнська фундація «Захист прав дітей». *Вебсайт Всеукраїнської фундації «Захист прав дітей»*. URL: <https://www.aufcr.com>(дата звернення: 10.09.2025)
34. «Українська мережа за права дитини». *Вебсайт ГС «Українська мережа за права дитини»*. URL: <https://childrights.org.ua/pro-nas#board>(дата звернення: 10.09.2025)
35. Благодійний фонд «Право на захист». *Вебсайт. Благодійний фонд «Право на захист»*. URL: <https://r2p.org.ua>
36. Благодійний фонд «Голоси дітей». *Вебсайт «Голоси дітей»*. URL: <https://voices.org.ua>
37. Всеукраїнська громадська організація «Магнолія». *Вебсайт ВГО Магнолія*. URL: <https://magnolia.org.ua/uk/content/pro-nas> (дата звернення: 10.09.2025)
38. ЮНІСЕФ в Україні. *Вебсайт UNICEF*. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/what-we-do> (дата звернення: 10.09.2025)
39. «Спільно» – програма гуманітарної підтримки сімей з дітьми в Україні. *Вебсайт UNICEF*. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/spilno-social-support>
40. Внутрішньо переміщені особи. *Вебсайт Інформаційно-обчислювального центру Міністерства соціальної політики України*. URL: <https://www.ioc.gov.ua/analytics/dashboard-vpo>
41. Понад 2 мільйони дітей через повномасштабне вторгнення Росії виїхали з України. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3831526-ponad-2-miljoni-ditej-viihali-z-ukraini-cerez-vijnu.html> (дата звернення: 10.09.2025)

42. Виклики у сфері захисту дітей у період воєнного стану. *Вебсайт Благодійного фонду «Право на захист»*. URL: <https://r2p.org.ua/page/vyklyku-u-sferi-zakhystu-ditei-u-period-voiennoho-stanu> (дата звернення: 10.09.2025)

43. Джуган В. Проблеми захисту прав дітей під час воєнних дій в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 63–67. URL: http://lsej.org.ua/8_2022/12.pdf

44. Коваль І. Захист прав та законних інтересів дітей під час війни в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2023. № 2 (38). С. 66–71. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2023/nov/31656/12.pdf>

45 Ювенальні прокурори: 631 дитина загинула в Україні внаслідок збройної агресії рф. *Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/yuvenalni-prokurori-631-ditina-zaginula-v-ukrayini-vnaslidok-zbroinoyi-agresiyi-rf>

46. За минулий рік кількість постраждалих від війни дітей в Україні зросла на 50 %, - Павлова. URL: <https://espreso.tv/viyna-z-rosiyeyu-za-minuliy-rik-kilkist-postrazhdalikh-vid-viyi-ditey-v-ukraini-zrosla-na-50-pavlova> (дата звернення: 10.09.2025)

47. Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо доступу до освіти дітей та молоді з тимчасово окупованих територій України. Київ – 2025. URL: <https://ombudsman.gov.ua/uk/shchorichni-taspecialni-dopovidi> (дата звернення: 10.09.2025)

48. Стратегія забезпечення права кожної дитини в Україні на зростання в сімейному оточенні на 2024-2028 роки : Схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2024 р. № 1201-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 12.09.2025)

49. Публічний звіт голови Державної служби України у справах дітей про підсумки діяльності за 2024 рік. https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit_2024/zvit_child_2024_b.pdf (дата звернення: 13.09.2025)

50. Вебверсія ЄІАС “Діти” дозволяє прискорити обробку заяв. <https://www.msp.gov.ua/press-center/news/vebversiya-yeias-%22dity%22-dozvoluaye-pryskoryty-obrobku-zayav> (дата звернення: 18.09.2025)

51. Про статус ветеранів війни, гарантій їх соціального захисту. Закон України № 3552-ХІІ від 22.10.1993 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 17.09.2025)

52. Чернобук В.В. Міжнародно-правові стандарти захисту прав дитини в умовах збройних конфліктів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. №3. С. 437-440. <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/284828>

53. Міжнародні стандарти та досвід інших країн із захисту прав дітей, постраждалих внаслідок збройних конфліктів. URL: <https://r2p.org.ua/wp-content/uploads/2019/02/Mizhnarodni-standarty-ta-dosvid-inshyh-krayin-u-zahysti-prav-ditej-pdf>. (дата звернення: 19.09.2025)

54. ІV Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 12.09.2025)

55. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах від 7 вересня 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795#Text. (дата звернення: 15.09.2025)

56. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text. (дата звернення: 16.09.2025)

57. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей. Закон України від 20.12.1991 № 2011-ХІІ. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 25.09.2025)

58. Губаль Ю. Концептуальні підходи щодо визначення категорій «дитина» та «права дитини» за вітчизняним та міжнародним законодавством. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Юриспруденція. 2015. Вип. 16. С. 33-34.

59. Діти в Україні. 2,5 роки повномасштабної війни. «Голоси дітей». 2024. 19с. URL: <https://voices.org.ua/wp-content/uploads/2024/11/Dity-v-Ukraini-2.pdf>

60. Втрачене дитинство. Омбудсмен України. Щомісячні брошури, 2024.
URL:
<https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploadedfiles/Lost%20childhood%20UKR%20Web.pdf> (дата звернення: 22.09.2025)
61. Бульба В. Г., Головка О. С. Захист прав і свобод неповнолітніх осіб: пріоритетні напрями діяльності органів влади сучасної України з урахуванням досвіду США. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2025. № 3(33). С. 216-230.
62. Бульба В. Г., Головка О. С. Досвід захисту прав неповнолітніх осіб: ключові питання в Україні та Європейському Союзі. *Суспільство та національні інтереси*. 2025. № 3(11). С. 568-581
63. Kindergarten und Schule in Thüringen. Informationen für ausländische Eltern zu Kindertageseinrichtungen und Schule in Thüringen. Erfurt. April 2022.
64. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16 січня 2020р. № 463-IX. - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення 11.12.22)
65. State of Education for Crisis-Affected Children and Adolescents: Access and Learning Outcomes Global Estimates 2025. Education Cannot Wait, January 2025.
URL: <https://www.educationcannotwait.org/resource-library/new-globalestimates-study> (дата звернення: 21.09.2025)
66. Strengthening child rights in ukraine's recovery and reform processes Policy Brief to political decision-makers. Save the children. 2025. URL: <https://resourcecentre.savethechildren.net/document/child-rights-in-ukrainesreform-and-recovery-processes> (дата звернення: 22.09.2025)
67. Stosunek Polaków do innych narodów. Opracowała Małgorzata OmyłaRudzka / Centrum Badań Opinii Społecznej, Luty 2025. URL: https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2025/K_013_25.PDF (дата звернення: 24.09.2025)

